

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**NEENAKOST IN PRERAZDELJEVANJE DOHODKA V
SLOVENIJI**

Ljubljana, junij 2003

GAŠPER TOMPA

IZJAVA

Študent/ka _____ izjavljam, da sem avtor/ica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom _____ in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

1. UVOD	1
2. RAZDELITEV DOHODKA	2
2.1. Razmerje med pozitivnim in normativnim	2
2.2. Osnovne teoretične funkcije razdelitve dohodka	4
3. MERE NEENAKOSTI	7
3.1. Lorenzova krivulja	7
3.2. Ginijev količnik	8
3.3. Relativni srednji odklon	9
3.4. Kakwanijeva mera neenakosti	10
4. ANALIZA GINIJEVEGA KOLIČNIKA	10
4.1. Temeljne značilnosti	10
4.2. Izračunavanje Ginijevega količnika iz grupiranih podatkov	11
5. DOHODKOVNA NEENAKOST V SLOVENIJI	14
5.1. Splošno o dohodkovni neenakosti	14
5.2. Rezultati merjenja dohodkovne neenakosti v Sloveniji	16
5.2.1. Neenakost glede na razpoložljiv dohodek	16
5.2.2. Dohodkovna neenakost z vidika spola	19
5.3. Mednarodne primerjave Slovenije glede neenakosti	21
6. JAVNE FINANCE IN PRERAZDELITVENA FUNKCIJA	22
6.1. Vloga in funkcije javnega sektorja	22
6.2. Davek na dohodek - dohodnina	23
6.3. Progresivnost	23
6.3.1. Osnovne značilnosti progresivnosti davka na dohodek	23
6.3.2. Determinante progresivnosti davka na dohodek	25
6.3.3. Merjenje progresivnosti	27
6.3.4. Posledice progresije	29
7. PROGRESIVNOST DAVKA NA DOHODEK V SLOVENIJI	31
7.1. Opredelitev slovenskega sistema davka na dohodek po determinantah progresivnosti	31
7.1.1. Viri dohodnine	31
7.1.2. Olajšave	31
7.1.3. Razredi in mejne davčne stopnje	33
7.1.4. Davčna reforma leta 1994	34
7.2. Analiza progresivnosti v letih 1991 in 2000 v Sloveniji	35
7.2.1. Razdelitev dohodka pred obdavčitvijo	35
7.2.2. Merjenje progresije z analitičnimi kazalci	36
8. NEENAKOST V RAZDELITIVI DOHODKA IN DAVČNA PROGRESIVNOST	40
8.1. Medsebojne implikacije	40
9. SKLEP	42
LITERATURA	44
VIRI	46

1.UVOD

Neenakost v razdelitvi dohodka v ekonomski literaturi ni zvezda neznanka. Kljub temu pa v Sloveniji na tem področju ni nikoli dovolj informacij. Študije so pokazale, da se v samostojni Sloveniji, s tržnim sistemom, neenakost v dohodkih povečuje. Pogledi na to razslojenost pa so različni. Za revnega ali brezposelnega je prevelika, za bogatega in sposobnega še premajhna. Neko splošno mnenje pa je nastrojeno zoper visokim plačam določenih slojev družbe, torej proti visoki neenakosti. V večinskem mišljenju sindrom egalitarnosti še prevladuje in tudi zato se v državi vzpodbuja politika umetnega popravljanja neenakosti v smislu bolj enake razdelitve dohodka oziroma optimalne stopnje neenakosti, ki ne koncentrira preveč dohodka v rokah posameznikov in na drugi strani še zagotavlja dovolj motivacije za delo.

Inštrument za poseganje v razdelitev dohodka je progresivni davčni sistem, ki se lepo izrazi na sistemu davka na dohodek. Davek na dohodek ali dohodnina ni zgolj sredstvo za zbiranje proračunskih sredstev, marveč tudi sredstvo za stabilizacijo gospodarstva ter sredstvo vpliva na alokacijo resursov in na neenakost dohodkov. Progresivnost dohodnine prinaša s sabo spet druga vprašanja: učinkovitosti ter pravičnosti progresivnega sistema, optimalne stopnje progresije, itd.

Eden temeljnih namenov progresivnega sistema dohodnine je gotovo zmanjšanje dohodkovne neenakosti. V diplomski nalogi sem poskušal ugotoviti vpliv progresije dohodnine na dohodkovno neenakost v letih 1991 in 2000. V ta namen sem analiziral razdelitev dohodka v obeh opazovanih letih pred in po obdavčitvijo. Podlaga za izračun kazalcev so podatki Davčne uprave Republike Slovenije, ki so bili zbrani iz napovedi za odmero dohodnine.

Delo je sestavljeno iz dveh velikih sklopov. V prvem obravnavam dohodkovno neenakost. Prikazal sem teoretična izhodišča obravnavanja neenakosti in mere s katerimi se le-ta prikazuje. Za izhodiščno mero neenakosti, s katero sem opravljal večino izračunov, sem si izbral Ginijev količnik. V drugem delu diplomske naloge se ukvarjam s progresivnostjo dohodnine. Podobno kot v prvem delu predstavim najprej teoretična izhodišča progresivnosti vključno s prerazdelitveno funkcijo javnih financ in davkom na dohodek. Progresivnost davka na dohodek je izhodiščna predpostavka.

Struktura diplomskega dela je sledeča. Prvo in drugo poglavje sta uvodnega namena. V drugem poglavju je predstavljen pozitiven in normativni pristop pri obravnavanju dohodkovne neenakosti. Ali in kakšna dohodkovna neenakost je sploh dovoljena ali pa bi morali biti deležni vsi subjekti enakih dohodkov, sem poskušal dognati v tem poglavju. Sledijo teoretične funkcije s kratko predstavitevijo stohastičnih, empirijskih ter eksplikativnih modelov razlage dohodkovne neenakosti.

Namen tretjega in četrtega poglavja je predstaviti analitični instrumentarij merjenja neenakosti. Poznamo širok izbor mer neenakosti. Sam sem v tretjem poglavju predstavil mere, ki slonijo oziroma izhajajo iz Lorenzove krivulje. Lorenzova krivulja je osnovni instrument grafičnega prikaza razdelitve dohodka in odstopanja razdelitve od diagonale popolne enakosti. Ginijev količnik je verjetno najbolj tradicionalna mera, s katero se prikazuje neenakost, zaradi svojih posebnih analitičnih lastnosti. Bolj podrobno sem se lotil predstavitve Ginijevega količnika in izračunavanja le tega iz grupiranih podatkov.

V petem poglavju sem prikazal konkretne podatke o dohodkovni neenakosti. Povzel sem podatke o dohodkovni neenakosti v različnih državah in jih primerjal. Obenem sem predstavil rezultate, ki sem jih dobil iz lastne analize o dohodkovni neenakosti v Sloveniji v letoma 1991 in 2000. S tem sem zaključil prvi sklop diplomske naloge.

Sistem slovenskega davka na dohodek je analiziran v šestem poglavju. Najpomembnejša lastnost tega davka je pravičnost, ki se odraža v progresiji. Progresija je tudi osnovno orodje zmanjševanja neenakosti, zato sem jo skušal v tem poglavju čim bolj nazorno opisati. Poleg determinant progresije in ekonomskih implikacij, ki jih prinaša v davčni sistem, so podobno kot v sklopu o neenakosti, predstavljene distribucijske mere progresije.

Namen sedmega poglavja je analiza dejanske progresivnosti davka na dohodek v Sloveniji v opazovanima letoma. Poskušal sem odgovoriti na vprašanje, kako progresiven je sistem davka na dohodek v Sloveniji v letih 1991 in 2000. Posebno pozornost sem namenil spremembi metodoloških vsebin med obema letoma, ki vplivajo na interpretiranje dobljenih rezultatov. V sedmem poglavju so predstavljeni izračunani kazalci progresije.

Osmo poglavje zaokroža diplomsko nalogo, saj povezuje obe kategoriji, dohodkovno neenakost in progresijo, v skupno celoto. V tem poglavju sem analiziral vplive progresivnega davka na dohodek, na zmanjševanje dohodkovne neenakosti.

2. RAZDELITEV DOHODKA

2.1. Razmerje med pozitivnim in normativnim

Ekonomska teorija se ukvarja z vprašanjem razdelitve zelo intenzivno, čeprav ne v enakem smislu, kot je to zatrejal Ricardo, ki je menil, da je prav razdelitev osrednji predmet ekonomskega proučevanja.

V čem je pravzaprav problem ekonomske neenakosti? Kot prvo treba omeniti, da so razlike v nivoju dohodka med gospodinjstvi osnovni razlog za razzlojevanje družbe. Razdelitev dohodka ima tudi vidne implikacije na življenje posameznikov in na njihove možnosti

osebnega in profesionalnega razvoja. Otrok, ki je odrasel v slabih ekonomskih okoliščinah, zunaj civilizacijskih tokov, brez možnosti šolanja ima izredno slabo izhodišče v primerjavi z otrokom enakih intelektualnih sposobnosti, ki je odrasel v ekonomsko boljših okoliščinah.

V preučevanju neenakosti in prerazdeljevanja dohodka se pogosto mešata dva vidika analize problema; in sicer pozitivni ter normativni. Pozitivni aspekt se nanaša na opis in merjenje pojava, analizo vzrokov ter posledic, itd. Normativni del analize neenakosti in prerazdeljevanja pa se nanaša predvsem na opisovanje stanja, kakršno bi moralo biti. Razlika med pozitivnim ter normativnim aspektom je torej v stanju, kakršno dejansko je in stanjem, ki bi glede na sprejete predpostavke moralo biti.

Vzroki za zamenjevanje vidikov pristopa k problemu razdelitve dohodka so na nek način tudi zgodovinski. Znanje o razdeljevanju dohodkov je bilo v preteklosti precej skromno. Slabo razvite statistične službe niso nudile potrebnih podatkov. Prvi podatki so bili na voljo z vzpostavitev centralizirane države in direktnim obdavčevanjem. Razdeljevanje dohodka je hkrati zelo čustvena ter subjektivna kategorija, kar je dodaten vzrok za mešanje pozitivnega ter normativnega pristopa. Vsak posameznik ima svoje mišljenje o pravični razdelitvi dohodka.

Razdelitev dohodka je pod velikim vplivom normativizma. Tega se zavedajo vsi ekonomisti, ki se ukvarjajo z neenakostjo in razdelitvijo dohodka. Teorijo o razdelitvi, ki sloni na normativem pristopu, je zasnoval tudi Friedrich A. Hayek.

Hayek govori o razdelitvi na osnovi pravičnosti – vsak posameznik dobi tisto, kar si sam zasluži, pa naj bo to dobro ali slabo. V kolikor je podan pravni okvir in lastništvo nad produkcijskimi faktorji, je vsaka razdelitev pravična. Pravni okvir je temelj pravične razdelitve dohodka, če le imajo subjekti možnost svobodnega organiziranja na trgu. Na drugi strani pa si postavlja vprašanje, ali so dopustne ogromne razlike med ljudmi pri delitvi dohodka. Nekateri ljudje trpijo zaradi različnih bolezni, nesreč in podobnega bolj kot drugi, vendar temu ni vzrok družbena nepravilnost. Nihče ne more nič storiti, da bi to preprečil. Podobno je z razdelitvijo materialnih dobrin v svobodni družbi, saj tu nihče ne določa, kaj moraš početi, kakšno naj bo tvoje znanje, kakšen dohodek naj imaš ipd. Zato ugotavlja, da je sam koncept družbene pravičnosti brez pomena. Hayek zaključuje s tezo, da je pojem pravične razdelitve dohodka navsezadnje nesmiseln tudi v etičnem smislu, saj je treba razdelitev dohodka smatrati kot postavljanje pravil igre.

Povsem drugačni pristop k razlagi razdelitve dohodka in nasploh ekonomskih problemov je uporabil Hayekov sodobnik in kritik Karl Polanyi. Za Polanyia primarna razdelitev dohodka še zdaleč ni pravična. Razdelitev dohodka uravnava trg, ki pa mu Polanyia ne priznava status samodejne, avtonomne institucije. Ekonomske institucije morajo biti podrejene družbenim odnosom, saj preveliki tržni liberalizem sproži proces v nasprotni smeri – v smeri

vzpostavljanja zaščite pred tržnimi načeli, ki povzročajo družbeno degradacijo. Tudi razdelitev dohodka znotraj pravno reguliranih pogojev je sporna, ker so pravne norme ohlapne in prilagodljive. Vsekakor je potrebno vsakemu človeku zagotoviti »pravico do življenja«, kar je uzakonjal Speenhamlandov¹ zakon. V tem pogledu se Polanyi najbolj razlikuje od Hayeka, ki je v svojih razmišljanjih pravi neoklasik.

2.2 . Osnovne teoretične funkcije razdelitve dohodka

Imamo tri skupine modelov za razdeljevanje dohodka; in sicer empirijske, stohastične in eksplikativne ali razlagalne. Na samem začetku niti ne moremo govoriti o teoriji razdelitve v pravem smislu besede. Empirijske modele je preučeval Pareto, ki je prišel do zaključka o nespremenljivosti stopenj neenakosti. Ginijev pristop je bil podoben. Nadaljnji razvoj teorij razdelitve dohodkov je šel v smeri stohastičnih modelov. Novost stohastičnega pristopa je bila v časovnem analiziranju stopenj neenakosti. Poglavitna pomankljivost le-teh pa je bila v pomanjkanju eksplikativnih elementov razdelitve dohodkov. Pravzaprav nobena od stohastičnih teorij ni pojasnjevala dejavnike, ki privedejo do neenakosti in s tega vidika so bile vse kritizirane. Naslednji korak v evolucijskem procesu teorij razdelitve dohodka so eksplikativni modeli. Mincerov model človeškega kapitala predstavlja poleg Mayerjevega modela razlik v sposobnostih in Lydallovega modela razlik v hirarhičnem položaju, osnovni model za razlaganje razlik v dohodkih posameznikov. Njihova karakteristika je, da so primerni predvsem za razlaganje razlik v dohodkih od dela. Razdelitev dohodkov od kapitala je pravzaprav brez ustrezne teoretične razlage, čeprav predstavljajo ti dohodki približno petino celotnega dohodka v razvitih kapitalističnih državah in so bistveno bolj koncentrirani kot dohodki od dela.

Teorija razdelitve dohodka je v veliki meri pogojevana z institucionalnimi dejavniki, ki jih ekonomski racionalizem težko razlaga. Osnovna naloga teorije razdelitve je najti kjučne faktorje, ki vplivajo na razdelitev dohodka in opredeliti njihov značaj.

Pareto je bil prvi ekonomist, ki je formuliral teorijo razdelitve dohodka. Nad dobljenimi rezultati je bil sam presenečen, saj je koeficient neenakosti odražal relativno stabilnost glede na varibilnost ekonomskih, političnih ter socialnih dejavnikov. Iz tega je sklepal, da je razdelitev dohodka invariantna v odnosu na družbene spremembe. Poznejša raziskovanja pa so pokazala, da zelo majhne spremembe v Paretovem koeficientu lahko odražajo velike spremembe v sami razdelitvi dohodka. Stabilnost neenakosti se zmanjša, če se neenakost razdelitve meri z drugimi merami.

¹ Šlo je za zakon v obdobju industrijske revolucije v Angliji, ki je vsakemu gospodinjstvu zagotavljal določeno (enako) višino dohodka, ne glede na to, ali so ta dohodek člani gospodinjstva zaslužili z delom, ali so ga pridobili z državno pomočjo.

Pareto zakon o razdelitvi dohodka je dobljen na osnovi analiz dohodka v bolj razvitih evropskih regijah v drugi polovici devetnajstega stoletja. Podatki o dohodkih izhajajo iz osnove obdavčevanja. Velik del dohodkov prebivalstva pa ni bil direktno obdavčen in tako tudi ne statistično všteti. Pravzaprav je imel Pareto na razpolago samo dohodke, ki so spadali v zgornje skupine razdeljevanja dohodka in ravno zaradi tega, njegova teorija boljše razlaga razdeljevanje dohodka v zgornjih dohodkovnih skupinah kot pa razdeljevanje dohodka v celoti (Milanović, 1990, str. 35).

Pareto je postavil naslednje empirično razmerje med višino dohodka (y) in številom prebivalstva (N), ki ima dohodek enak ali večji od y :

$$\log N = k - a \log y \quad (2.1)$$

Funkcija vsebuje še dve konstanti k in a . Konstanta a je očitno elastičnost ljudi, ki prejemajo dohodek v razmerju do dohodka.² Pareto zakon lahko zapišemo tudi v naslednji obliki:

$$N = e^k y^{-a} \quad (2.2)$$

Za logaritemsko bazo predpostavljamo število e .

Pareto je funkcijo (2.1) predstavil tudi grafično in prišel do zaključka, da je nagib funkcije v večini primerov približno 56 stopinj. Odstopanja so največ za dve do tri stopinje. Iz tega sledi, da je vrednost konstante a približno 1,5.³ Torej je elastičnost dohodka za število ljudi, ki prejemajo tak ali višji dohodek bila po Paretu -1,5.

Z razdelitvijo dohodkov se je na podoben način kot Pareto ukvarjal tudi Corrado Gini. Ginijeva enačba je definirana kot:

$$\log N = \xi + \gamma \log Ay \quad (2.3)$$

ξ in γ sta konstanti, Ay je agregatni dohodek nad dohodkom y in N je število prebivalstva z enakim ali večjim dohodkom od y . Gini je za razliko od Pareta v funkcijo uvedel seštevek dohodkov nad določeno višino dohodka (y).

Enačbo (2.3) lahko zapišemo podobno kot pri Paretu tudi v nelinearni obliki:

$$N = e^\xi Ay^\gamma \quad (2.4)$$

² Konstanta a nam pove, za koliko odstotkov se zmanjša število ljudi, ki prejemajo dohodek enak ali večji y , če se le ta poveča za en odstotek.

Robert Gibrat je razdelitev dohodka pojasnjeval na stohastičnem modelu. Stohastični modeli ne pojasnjujejo razdelitev dohodkov na osnovi neke teorije razdelitve, marveč izhajajo iz znane razdelitve in poskušajo pojasniti njeno genezo. Stohastični modeli razdelitve na osnovi empiričnih podatkov skušajo najti model s predpostavkami, ki je sposoben generirati dejansko razdelitev. Gibrat je trdil, da razdelitev dohodka sledi log-normalnemu zaporedju, in sicer je asimetrična na desno. Če imamo nek nivo dohodka v trenutnem obdobju (y_t) in predpostavljamo, da je ta odvisen od višine dohodka v prejšnjem obdobju (y_{t-1}) ter upoštevamo stohastične motnje, lahko to zapišemo:

$$y_t = (R_{t-1}) * (y_{t-1}) \quad (2.5)$$

Glede na to, da je odvisna spremenljivka odvisna samo od njene vrednosti v predhodnem obdobju, lahko zapišemo:

$$y_t = R_0 R_1 \dots R_{t-1} y_0 \quad (2.6)$$

y_0 je začetni dohodek. y_t bo z večanjem t oblikoval log-normalno zaporedje, ne glede na motenje R_t . To log-normalno zaporedje je dobra aproksimacija dejanske empirične slike razdelitve dohodka.

Stohastični modeli pa dajejo vtis, da zanemarjajo dejavnike, ki vplivajo na razdelitev dohodka. Te pomankljivosti odpravljajo eksplikativni ali razlagalni modeli.

Jacom Mincer je postavil enega najmočnejših modelov za razlaganje razdelitve dohodka na osnovi različne dolžine šolanja posameznikov. Šolanje je povezano z neposrednimi stroški, kar je bolj značilno za ZDA kot za naše razmere. Šolanje pomeni tudi odrekanje od prihodkov, ki bi bili zasluženi v primeru zaposlenosti. S šolanjem so povezani neposredni in oportunitetni stroški. V kolikor se delavci z višjo in nižjo šolsko izobrazbo upokojujejo približno v istem življenjskem obdobju, potem je potrebno za izenačevanje vseživljenjskega dohodka za obe kategoriji delavcev, večji dohodek v delovni dobi za delavce z več leti šolanja. Na tak način se v času delovne dobe nadoknadijo neposredni stroški in izgubljen dohodek v času šolanja.

³ $\text{tg } 56,3^\circ = 1,5$

3. MERE NEENAKOSTI

3.1. Lorenzova krivulja

Najpogostejši analitični koncept za prikazovanje razdelitve dohodka je Lorenzova krivulja, ki grafično prikazuje frekvenčno distribucijo dohodkovnih deležev posameznih odstotnih skupin prejemnikov dohodka. Definirana je kot krivulja v grafikonu, kjer je na abscisi kumulativa odstotkov prejemnikov dohodka in na ordinati kumulativa odstotkov celotnega dohodka. Dohodek opredelimo s spremenljivko y , frekvenco prejemnikov dohodka za različne vrednosti y pa z $f(y)$. Funkcija razdelitve je:

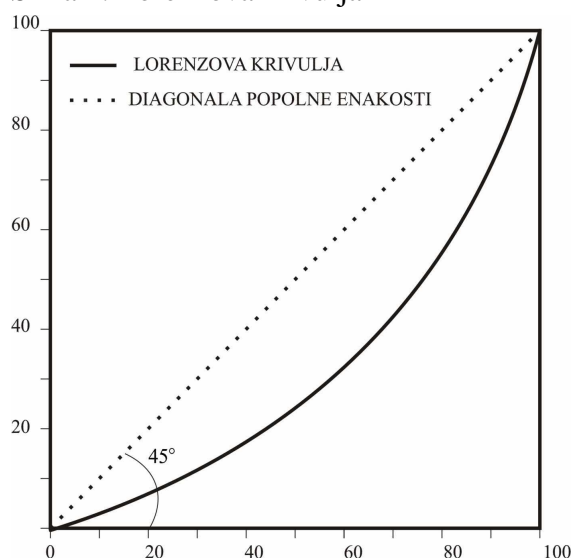
$$F(y) = \int_0^y f(y)dy \quad (3.1)$$

$F(y)$ predstavlja prejemnike dohodka z dohodkom manjšim ali enakim y . Potem definiramo še funkcijo F_1 , kjer je m aritmetična sredina:

$$F_1(y) = \frac{1}{m} \int_0^y yf(y)dy \quad (3.2)$$

Lorenzova krivulja je enačba (3.2) izražena kot funkcija $F(y)$ oziroma enačbe (3.1). Z besedami to pomeni, da za katerokoli višino dohodka imamo delež prejemnikov, katerih dohodek je enak ali manjši. Nato poiščemo sorazmeren del celotnega dohodka, ki jim pripada. Npr. 15% prejema 8% celotnega dohodka. Ti dve vrednosti nam data točko na Lorenzovi krivulji. Za definiranje celotne krivulje je potrebno proces ponoviti za vse nivoje dohodka.

Slika 1: Lorenzova krivulja

Vir: Milanović, 1990, str. 103.

Lorenzova krivulja je uporabna, ker grafično kaže stopnjo disperzije dohodkov. Če bi bili vsi dohodki enaki, bi recimo 15% prebivalstva prejelo 15% celotnega dohodka, 40% prebivalstva 40% celotnega dohodka, itd. Lorenzova krivulja bi bila v tem primeru ravna črta iz koordinatnega izhodišča pod kotom 45 stopinj. To diagonalo imenujemo tudi diagonala enakih dohodkov.

Drugo ekstremno situacijo predstavlja popolna neenakost, kjer celoten dohodek pripada enemu samemu prejemniku. Lorenzova krivulja bi imela obliko prelomljene črte pod pravim kotom. Najprej bi šla po vodoravni osi do skrajne točke, kjer doseže zadnjo osebo in nato bi se dvignila pod pravim kotom do 100% deleža dohodka.

Popolna enakost in popolna neenakost sta dva skrajna primera, ki se v stvarnosti ne pojavljata, rabita pa za pomoč pri merjenju stopnje neenakosti razdelitve dohodka. Lorenzova krivulja prikazuje razdelitev dohodka in odstopanje dejanske razdelitve od diagonale popolne enakosti. Diagonala popolne enakosti dohodka predstavlja enakost v relativno kratkem časovnem obdobju za katero imamo razpoložljive podatke o razdelitvi. Pomembnejša pa je enakost, kar izhaja tudi iz Mincerovega modela, v vseživljenjskem obdobju. Zato je dejansko stanje neenakosti običajno precenjeno, ko primerjamo Lorenzovo krivuljo za kratko obdobje z diagonalo popolne enakosti.

Najbolj pogosto uporabljene mere neenakosti, ki bazirajo na Lorenzovi krivulji so Ginijev količnik, relativni srednji odklon ter Kakwanijeva mera neenakosti. Lorenzova krivulja je zaradi svoje praktičnosti zelo pogost instrument predstavljanja neenakosti v razdelitvi. Zaradi doslednosti je primerno, da tudi mere neenakosti slonijo na Lorenzovi krivulji. Milanović opozarja, da se rangiranje razdelitve dohodka po posameznih merah v osnovi razlikuje, kar zahteva posebno pazljivost pri interpretiranju rezultatov.

3.2. Ginijev količnik

Empirično izračunljiv številčni kazalec za merjenje neenakosti je Ginijev količnik. Definiral ga je italijanski statistik Corrado Gini leta 1912 kot:

$$G = \frac{\Delta}{2m} \quad (3.3)$$

kjer je:

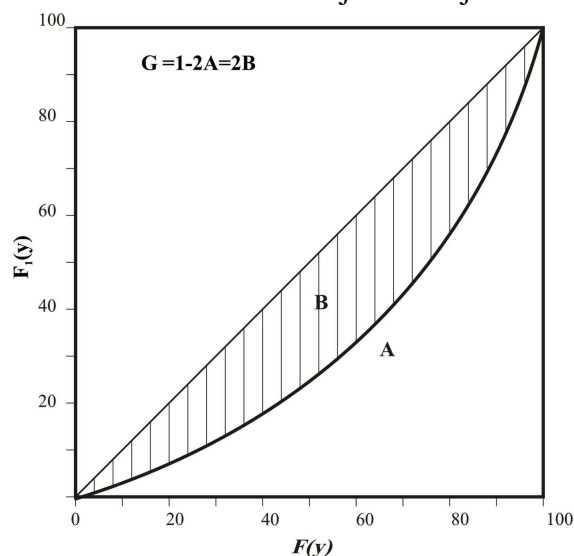
$$\Delta = \frac{1}{n^2} \sum_i^n \sum_{j=i}^n |y_i - y_j|$$

y_i je dohodek i -tega posameznika. Δ predstavlja aritmetično sredino absolutnih razlik dohodka posameznikov v skupini. Če bi vsi posamezniki imeli enaki dohodek, bi bila $\Delta=0$, v kolikor pa celi dohodek pripade enemu posamezniku, je vrednost Ginijevega količnika (G) enaka 1.

Ginijev količnik je najlažje pojasniti s pomočjo Lorenzove krivulje. Ginijev količnik je razmerje med površino polja med Lorenzovo krivuljo in diagonalo enakega dohodka v števcu in celotno površino pod diagonalo v imenovalcu. Povezavo Ginijevega količnika in Lorenzove krivulje pa lahko izrazimo tudi na naslednji način:

$$G = 2 \left[\left(\frac{1}{2} - A \right) \right] = 1 - 2A \quad (3.4)$$

Slika 2: Lorenzova krivulja in Ginijev količnik

Vir: Milanović, 1990, str. 95.

V tem drugem primeru, kjer je A površina pod Lorenzovo krivuljo, imamo G definiran kot razliko površine pod diagonalo enakega dohodka in površino pod Lorenzovo krivuljo pomnoženo z 2 (Slika 2).

3.3. Relativni srednji odklon

Najbolj pogosta mera neenakosti poleg Ginijevega količnika je relativni srednji odklon, ki ga je definirala Bresciani-Turrini leta 1910.

$$R = \frac{1}{2m} \cdot \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n |y_i - m| \quad (3.5)$$

Imamo n prejemnikov dohodka, m je aritmetična sredina dohodka ter y_i je dohodek i -tega posameznika. Ko vsi posamezniki prejema enako dohodek, $y_i=m$, je R enak 0. V primeru popolne neenakosti je R enak 1. R lahko izrazimo tudi preko Lorenzove krivulje. Relativni srednji odklon je vrednostno enak razdalji med diagonalo enakega dohodka ter Lorenzovo krivuljo, merjeno vzporedno z vertikalno osjo.

Kondor je dokazoval, da je relativni srednji odklon enak odstotku celotnega dohodka, ki ga je treba transferirati od skupin z dohodkom večjim od povprečnega k skupinam z manjšim dohodkom od povprečnega, da bi imele skupine enak dohodek.

3.4. Kakwanijeva mera neenakosti

Kakwani je definiral mero neenakosti, ki izhaja iz dolžine Lorenzove krivulje. Za skrajni primer popolne enakosti, ko je Lorenzova krivulja ravna črta iz koordinatnega izhodišča pod kotom 45 stopinj, je njena dolžina $\sqrt{2}$. Če imamo popolno neenakost, ko Lorenzova krivulja potuje po abscisi do skrajne točke in se nato vertikalno vzpenja do točke (1,1), je dolžina krivulje enaka 2. Kakwani je na osnovi tega formuliral mero L kot:

$$L = \frac{I - \sqrt{2}}{2 - \sqrt{2}} \quad (3.6)$$

I je dolžina Lorenzove krivulje. L zavzema vrednosti od 0, ko imamo primer popolne enakosti, do 1, ki označuje popolno neenakost.

4. ANALIZA GINIJEVEGA KOLIČNIKA

4.1. Temeljne značilnosti

Katera mera neenakosti nam daje najboljše rezultate? Milanović je primerjal mere neenakosti na osnovi šestih osnovnih aksiomov, ki jih morajo izpolnjevati mere neenakosti dohodka in prišel do zaključka, da Ginijev količnik ter Kakwanijeva mera neenakosti zadovoljujeta vse osnovne aksiome neenakosti, razlikujeta se le v občutljivosti na transfere (Milanović, 1990, str. 87). Nadalje pa daje prednost Ginijevemu količniku, zaradi preprostosti v izračunavanju in lažjem razlaganju rezultatov.

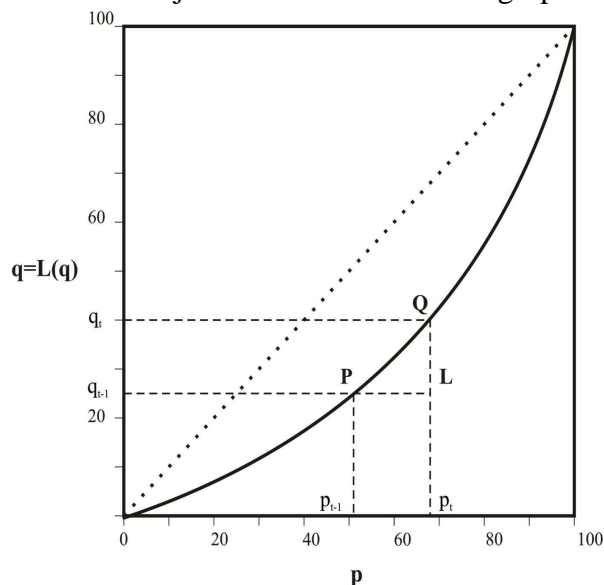
Pomembna lastnost Ginijevega količnika je razčlenjenost, ki je nastala iz njegove pogoste uporabe in rešuje osnovne probleme s katerimi se srečujemo v empirični analizi. Eno je ocena Ginijevega količnika na podlagi grupiranih podatkov z računanjem minimalne in maksimalne vrednosti dejanskega količnika. Drugi problem se nanaša na razčlenitev Ginijevega količnika

na prispevke različnih faktorjev, to je, kako različni viri dohodka prispevajo k celotni neenakosti. Naslednji problem je razčlemba Ginijevega količnika po vrstah prejemnikov dohodka. Cilj takšne dekompozicije je pokazati, v kakšni meri je celotna neenakost razložena z neenakostjo znotraj določenih skupin prejemnikov dohodka.

4.2. Izračunavanje Ginijevega količnika iz grupiranih podatkov

Pri empirični analizi neenakosti običajno razpolagamo z grupiranimi podatki po dohodkovnih skupinah. Imamo posameznike, ki pripadajo določeni dohodkovni skupini ter povprečni dohodek skupine. Na osnovi teh podatkov je mogoče izračunati kolikšen je delež skupine v celotni populaciji in odstotek celotnega dohodka, ki pripada skupini. Nepoznana nam je le neenakost znotraj določene dohodkovne skupine, kjer je razdelitev dohodka lahko spet v skrajnih primerih popolnoma enaka ali pa neenaka. Ocenjeni Gini količnik bo za celoto manjši, če predpostavljamo enak dohodek za posameznike znotraj dohodkovnih skupin. V primeru neenake razdelitve dohodka znotraj dohodkovnih skupin, bo ocenjeni Gini količnik večji. Iz tega sledi, da moramo izračunati spodnjo in zgornjo mejo Ginijevega količnika za celoto, nakar z gotovostjo lahko trdimo, da dejanski Gini količnik, izračunan iz posameznih podatkov, leži znotraj teh vrednosti.

Slika 3: Ginijev količnik izračunan iz grupiranih podatkov

Vir: Milanović, 1990, str. 111.

Z računanjem spodnje in zgornje meje Ginijevega količnika se je prvi ukvarjal Gastwirth, njegove ugotovitve pa je dopolnil Kakwan. Zaključek Gastwirtha je bil, da je podcenjenost dejanskega Ginijevega količnika v primeru računanja iz grupiranih podatkov zanemarljiva.

Predpostavimo, da imamo dve točki P in Q (Slika 3). Točki sta definirani na podlagi grupiranih podatkov za dve stični dohodkovni skupini. Seveda pa nam ni znano, kako so razdeljeni dohodki posameznikov znotraj točk P in Q.

Za računanje minimalne vrednosti Ginijevega količnika predpostavimo, da so dohodki znotraj dohodkovne skupine razdeljeni popolnoma enako. V tem primeru je del Lorenzove krivulje med P in Q ravna črta. Če to velja za vse dohodkovne skupine, bi bila Lorenzova krivulja sestavljena iz lomljenih črt. Površina, ki bi jo oklepala Lorenzova krivulja med točkama P in Q, bi bila enaka:

$$\frac{1}{2}(PL) * (QL) + (p_t - p_{t-1}) * (q_{t-1}) \quad (4.1)$$

Pri tem je:

$$PL = p_t - p_{t-1} \text{ in } QL = q_t - q_{t-1};$$

iz česar sledi:

$$(p_t - p_{t-1}) * \left[\frac{1}{2} * (q_t - q_{t-1}) + q_{t-1} \right] = \frac{1}{2} f_t (q_t + q_{t-1}) \quad (4.2)$$

kjer je f_t = frekvenca dohodkovne skupine, in sicer $f_t = p_t - p_{t-1}$.

Če upoštevamo vse dohodkovne skupine, dobimo površino pod Lorenzovo krivuljo:

$$\frac{1}{2} \sum_{t=1}^n f_t (q_t + q_{t-1}) \quad (4.3)$$

Minimalna vrednost Ginijevega količnika potemtakem znaša:

$$G_{\min} = 1 - \sum_{t=1}^n f_t (q_t + q_{t-1}) \quad (4.4)$$

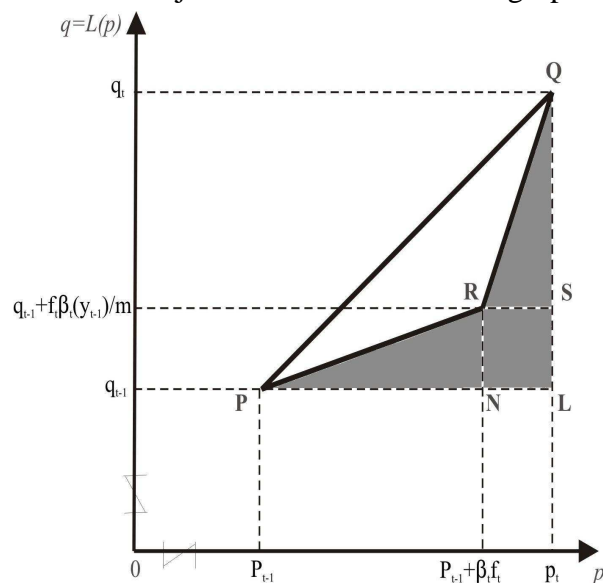
Pri računanju maksimalne vrednosti Ginijevega količnika v dohodkovni skupini predpostavljamo največjo možno neenakost razdeljevanja dohodka v skupini. Za največjo neenakost gre, ko odstotek β_t prejemnikov dohodka v skupini t prejema dohodek y_{t-1} , kar je spodnja meja dohodkovnega intervala, odstotek $1-\beta_t$ prejemnikov dohodka pa prejema dohodek y_t , kar je zgornja meja dohodkovnega intervala. Seveda pa mora biti β_t takšen, da je povprečni dohodek v skupini še naprej m_t iz česar sledi:

$$\beta_t y_{t-1} + (1 - \beta_t) y_t = m_t \quad (4.5)$$

Torej sledi:

$$\beta_t = \frac{m_t - y_t}{y_{t-1} - y_t} = \frac{y_t - m_t}{\Delta y_t} \quad (4.6)$$

Slika 4: Ginijev količnik izračunan iz grupiranih podatkov

Vir: Milanović, 1990, str. 116.

Slika je povečava relevantnega dela neenakosti znotraj dohodkovne skupine s slike 2. Koordinata točke R na abscisi je $p_{t-1} + \beta_t f_t$, ker se bo kumulativni odstotek prejemnikov povečal za $\beta_t f_t$. Koordinata točke R na ordinati je $q_{t-1} + \beta_t f_t (y_{t-1})/m$. Vse kar je še potrebno, je najti površino trikotnika PRQ, ki predstavlja maksimalno možno neenakost znotraj dohodkovne skupine. Maksimalni Ginijev količnik bo enak vrednosti minimalnega Ginijevega količnika iz formule (4.4) in dvakratnika vsote površine (PRQ) za vse dohodkovne skupine.

Površino trikotnika PRQ dobimo tako, da od površine trikotnika PLQ odštejemo površino osenčenega dela na sliki 4. Površina trikotnika PNR je:

$$\frac{1}{2} (PN) * (NR) = \frac{1}{2} f_t^2 \eta_t^2 y \frac{t-1}{m} \quad (4.7)$$

Površina osenčenega dela na sliki je:

$$\frac{1}{2} \beta_t f_t \frac{1}{m} \left[y_{t-1} + \frac{1 - \beta_t}{\beta_t} * m_t \right] \quad (4.8)$$

Površina trikotnika PQL znaša:

$$PQL = \frac{1}{2} (p_t - p_{t-1}) * (q_t - q_{t-1}) = \frac{1}{2} f_t^2 \frac{m_t}{m} \quad (4.9)$$

Površina trikotnika PRQ je razlika površin (4.8) ter (4.7):

$$\frac{1}{2} \frac{f_t^2}{m} [m_t - \beta_t \cdot y_{t-1} - (1 - \beta_t) \cdot m_t] = \frac{1}{2} \frac{f_t^2}{m} [\beta_t (m_t - y_{t-1})] = \frac{f_t^2}{2m} \beta_t (1 - \beta_t) \Delta y_t \quad (4.10)$$

Od tod sledi, da je maksimalna vrednost Ginijevega količnika enaka:

$$G_{\max} = G_{\min} + \frac{1}{m} \sum_{t=1}^n f_t^2 \beta_t (1 - \beta_t) \Delta y_t \quad (4.11)$$

5. DOHODKOVNA NEENAKOST V SLOVENIJI

5.1. Splošno o dohodkovni neenakosti

O dohodkovni neenakosti smo do sedaj govorili predvsem na teoretični ravni. Kako se dejansko odraža dohodkovna neenakost, še posebej v Sloveniji, bom poskušal prikazati v tem poglavju. V ZDA ugotavljajo, da je dohodkovna neenakost izjemno narasla v osemdesetih letih. Po analizah Karolya je 2/3 dviga Ginija v letih 1968/89 bilo ravno v obdobju 1980-1989 (Lynn, 1996, str. 96). Na nagel porast Ginija v osemdesetih, pravzaprav v vseh kapitalističnih državah, so vplivali različni dejavniki.

Poslovni cikli so v negativni korelaciji z dohodkovno enakostjo. Gospodarska ekspanzija pospeši neenako razdeljevanje dohodka. Naslednji dejavnik porasta Ginija so demografske in strukturne spremembe. Karoly navaja, da 1/3 porasta Ginija povzročijo ravno spremembe v demografski strukturi prebivalstva. Prebivalstvo v razvitih državah se stara, starostne piramide dobivajo relativno ozko osnovnico in kopast vrh. Zanimivo je proučevanje vpliva strukture zaposlenosti žensk na dvig neenakosti v razdelitvi dohodka. Večina študij poročenih

parov, oziroma gospodinjstev kaže, da dohodki žensk vodijo do izenačevanja dohodkovne razdelitve.

Mednarodni trendi glede dohodkovne neenakosti so jasni, saj je bilo na to temo narejenih kar nekaj temeljitih analiz s podobnimi zaključki. V zadnjih nekaj desetletjih je porast dohodkovne neenakosti najbolj opazen v ZDA. V Evropi pa so v ospredju Velika Britanija, Švedska in Nizozemska. Skandinavske države, ki slovijo po socialni naravnosti, imajo tudi najbolj enakomerno razdeljen dohodek. Na podlagi analize, ki sta jo naredila Caminada in Goudswaard, je od začetka osemdesetih neenakost v razdelitvi dohodkov zrasla v 13 od 16 opazovanih državah OECD (Caminada, Gouswaard, 2001, str. 400). Povprečna letna rast Ginija v opazovanih državah v opazovanem obdobju je znašala 0,63 odstotka, pri štirih državah pa je bila letna stopnja rasti Ginija več kot odstotek.

Povsem drugačna je slika, če opazujemo države, ki so konec osemdesetih in v devetdesetih vstopile v obdobje tranzicije. Evolucija dohodkovne neenakosti ni samo produkt ekonomskih sil, temveč predstavlja tudi vplive institucij in različnih nacionalnih politik. Med te države spada tudi Slovenija. Dohodkovna neenakost v Sloveniji se je v času prehoda na tržni gospodarski sistem povečala. O tem govorijo različne raziskave ne glede na kazalce merjenja. Vrednost Ginijevega količnika za leto 1989 je znašala 0,24 za leto 1994 pa 0,28⁴. Tudi za Hrvaško lahko ugotovimo dvig neenakosti dohodka v obdobju 1983/98, izmerjene na podlagi podatkov za razpoložljiv dohodek po definiciji SNA. Gini za leto 1983 je znašal 0,27, za leto 1998 pa 0,3⁵ (Nestić, 2002, str. 601).

Dodaten problem pri bivših socialističnih državah se pojavi pri dojemljanju dohodkovne neenakosti s strani ljudi. Koncept razdelitve dohodka na osnovi pravičnosti, kakor ga je pojmoval Hayek, sem predstavil že v drugem poglavju. Njegov zaključek je v nasprotju z mnenjem javnosti v bivših socialističnih državah. Splošna klima v teh državah narekuje nizko toleranco do velikih dohodkovnih razlik. Za reševanje tega problema je v miselnosti ljudstva pristojna država.

Dohodkovna neenakost se je v Sloveniji v tranzicijskem obdobju občutno dvignila. Kakšno pa je stanje sedaj v post-tranzicijskem obdobju. Za Poljsko sta Keone in Prosad pri ocenjevanju dohodkovne neenakosti ugotovila, da se ta v tranziciji zniža, nato pa začne rasti ter leta 1997 doseže največji nivo, večji kot v predtranzicijskem obdobju (Caminada, Gouswaard, 2001, str. 409). Sam sem naredil analizo dohodkovne neenakosti za Slovenijo v letih 1991 ter 2000. Za bazo opazovanih podatkov sem vzel enostavna, slučajna petodstotna vzorca podatkov davčne uprave Republike Slovenije, ki so bili zbrani iz napovedi za odmero dohodnine. Gotovo ne bi bilo narobe za analizo neenakosti uporabiti podatke o dohodkih, ki se nanašajo na

⁴ Podatki za Slovenijo iz baze WIID, izračuni na podlagi bruto dohodka, opazovana enota je posameznik. Avtor rezultatov je Milanović M.

gospodinjstvo. Zaradi majhne kronološke razlike v opazovanih letih, verjetno demografske spremembe ne bi značilno vplivale na statistične karakteristike gospodinjstev. Kljub temu sem se odločil uporabiti podatke, ki se nanašajo na posamezne subjekte, saj bom v nadaljevanju analiziral progresivnost davka na dohodek, ki zavezuje davčne zavezance kot fizične osebe in ne gospodinjstva.

Podatke sem razvrstil v 16 dohodkovnih skupin za obe primerjani leti (glej Prilogi 1 in 2). Da bi zagotovil primerljivost podatkov znotraj dohodkovnih razredov med letoma, sem meje razredov uskladal z indeksom cen življenjskih potrebščin 2000/1991, ki je znašal 833. Izračunal sem Ginijev količnik iz grupiranih podatkov. Tako sem dobil minimalno vrednost Ginija za primer popolne enakosti razdelitve dohodka v dohodkovnih skupinah ter maksimalno vrednost Ginijevega koeficienta za primer popolne neenake razdelitve dohodka po dohodkovnih skupinah. Kompromisna vrednost Ginija leži znotraj teh vrednosti.

5.2. Rezultati merjenja dohodkovne neenakosti v Sloveniji

5.2.1. Neenakost glede na razpoložljiv dohodek⁶

Kompromisna vrednost Ginijevega količnika za leto 1991 leži znotraj vrednosti 0,3382 ter 0,3386. Izredno majhen interval. Rezultat sem preveril tudi z računalniškim programom DAD⁷, ki je izračunal mero neenakosti imenovano S-Gini indeks, in sicer je ta za leto 1991 znašal 0,3443. Vrednost kompromisnega Ginijevega količnika izračunanega iz grupiranih podatkov je zanemarljivo podcenjena, kar je ugotavljal Gastwirth (Milanović, 1990, str. 109). Podobno kot za leto 1991 je tudi v letu 2000 vrednost kompromisnega Ginijevega količnika znotraj ozkih meja, med 0,3429 ter 0,3441. S-Gini za leto 2000 znaša 0,3466.

TABELA 1: Izračunane vrednosti Ginijevih količnikov za leti 1991 ter 2000

	1991	2000
G _{min}	0,3382	0,3429
G _{max}	0,3386	0,3441
S-Gini	0,3443	0,3466

Vir: Lastni izračun na osnovi slučajnega vzorca podatkov o dohodkih po obdavčitvi (razpoložljiv dohodek) za leti 1991 ter 2000, DURS.

Moram priznati, da sem bil presenečen nad rezultati. V prvi vrsti nad izredno majhnimi razlikami med minimalnim in maksimalnim Ginijem, kar kaže na dejstvo, da so dohodki

⁵ Gre za kompromisni Ginijev koeficient, ki je izračunan po posebni enačbi glede na meje zadnjega dohodkovnega razreda. Dobljena vrednost je med minimalnim in maksimalnim Ginijevim količnikom.

⁶ Z izrazom razpoložljiv dohodek mislim na dohodek po obdavčitvi oziroma bruto dohodek od katerega so odšteti socialni prispevki in dohodnina.

⁷ Software for Distributive Analysis (DAD), Université Laval, Canada; določeni izračuni so podani v prilogi 3.

znotraj dohodkovnih skupin izredno enakomerno razdeljeni in da so meje dohodkovnih skupin ustrezno postavljene.

Kot drugo me je presenetila primerjava Ginijev za leto 1991 ter 2000. Pričakoval sem večjo porast neenakosti v razdeliti razpoložljivega dohodka v letu 2000 glede na leto 1991. Ginijev koeficient za leto 2000 je le zanemarljivo večji od Ginija za leto 1991. Neenakost v razdelitvi razpoložljivega dohodka se v obdobju 1991-2000 ni povečala. Kaj je vzrok temu, morda povečanje progresivnosti davka na dohodek, bom ugotavljal v nadaljevanju diplomskega dela. In kot tretje me je začudila relativno velika vrednost Ginija za leto 1991 napram rezultatom, ki jih objavljajo za to leto pristojne institucije ter samostojni raziskovalci.⁸ Smiselnost primerjave izračunanih mer neenakosti med različnimi raziskovalci, največkrat ni ustrezna, zaradi metodološko različnih postopkov.

Neenakost v opazovanih obdobjih sem izmeril tudi z ostalimi merami, ki sem jih že predstavil v drugem poglavju diplomske naloge.

Tabela 2: Mere neenakosti za Slovenijo v letoma 1991 in 2000

Mere neenakosti	1991	2000
Ginijev količnik	0,3443	0,3466
Relativni srednji odklon	0,2343	0,2389
Kakwanijeva mera	0,1135	0,1093

Vir: Lastni izračun na osnovi slučajnega vzorca podatkov o dohodkih po obdavčitvi za leti 1991 ter 2000, DURS.

Rezultati, ki sem jih dobil s Kakwanijevo mero neenakosti so podcenjeni, oziroma veljavni le pod predpostavko popolne enakosti znotraj dohodkovnih skupin. Namreč dolžino Lorenzove krivulje sem izračunal kot seštevek dolžin lomljene linije posameznih dohodkovnih razredov. Za Kakwanijevo mero Milanović ugotavlja, da rezultati ne bi smeli preveč odstopati od rezultatov dobljenih na osnovi Ginijevega količnika, saj je razlika med merama le v občutljivosti na transfere.

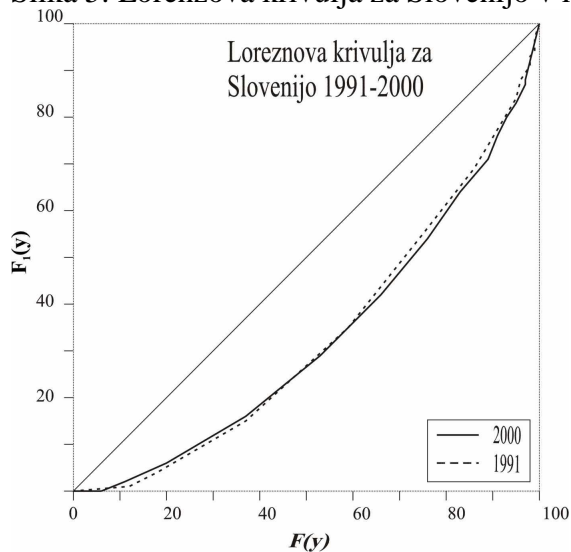
Relativni srednji odklon kot mera neenakosti prikazuje manjšo neenakost kot Ginijev količnik. V ugotavljanju dinamike sprememb med letoma pa so rezultati med obema merama podobni.

Poglejmo še grafično predstavitev razdelitve dohodka v Sloveniji v opazovanih letih. Lorenzova krivulja ima normalno obliko s tem, da krivulja za leto 1991 v samem izhodišču grafikona potuje pod krivuljo za leto 2000 in jo nato seka pri približni vrednosti kumulativne odstotkov prebivalstva 50. Obliki obeh krivulj sta dokaj podobni in zaključek na osnovi

⁸ Podatki iz baze WIID (Tabela 6, str. 22).

grafične analize je, da je neenakost dohodka po obdavčitvi v opazovanih letih podobna, na kar nakazujejo tudi analitični instrumenti merjenja neenakosti.

Slika 5: Lorenzova krivulja za Slovenijo v letoma 1991 in 2000

Vir: Podatki o dohodkih po obdavčitvi za leti 1991 ter 2000, DURS.

Naslednja primerjava razdelitve dohodka v opazovanih letih je strukturne narave. Kolikšen delež dohodka pripada določenemu deležu prejemnikov dohodka.

Podatki iz tabele 3 nam povejo, da so najrevnejši ljudje v letu 1991 posedovali manjši delež celotnega dohodka kot v letu 2000. Najnižji ali prvi decilni razred prebivalstva je v letu 1991 posredoval 0,48% celotnega dohodka, medtem ko leta 2000 1,43% celotnega dohodka. Na podlagi teh podatkov je očitno, da je socialno-dohodkovna politika v Sloveniji skoraj potrojila udeležbo najrevnejših pri razdelitvi dohodka. V tej parcialni analizi, na točki prvega decilnega razreda prebivalstva, bi lahko celo rekli, da se je neenakost v letu 2000 v primerjavi z letom 1991 zmanjšala. Vendar pa je za proučevanje neenakosti potrebno gledati celotno porazdelitev dohodka. Dosti več polemike glede razdelitve dohodka povzročajo strukturne udeležbe najbogatejših slojev. Znani ekonomist James Poterba je analiziral gibanje dohodkovne neenakosti glede na zaslužke zgornjih nekaj odstotkov davčnih obveznikov. Njegov zaključek je, da vrtoglavi dvig dohodkov, predvsem od kapitala, v preteklosti ni bil glavni razlog za dohodkovno neenakost v ZDA (Feenberg, Poterba, 1992, str.4).

Tudi pri nas je zanimivo pogledati, kolikšen delež dohodka ima deseti decilni razred ali najbogatejših deset odstotkov prebivalstva. Iz moje analize, ki sloni na vzorčnih podatkih, je ta delež dohodka okoli 25%. 99 centil prebivalstva ali najbogatejši odstotek prebivalstva je v letu 1991 dobil 4,79% celotnega dohodka, v letu 2000 pa 5,41%.

Kljub skoraj enaki vrednosti Ginijevega količnika za dohodek po obdavčitvi je v porazdelitvi le tega prišlo do sprememb. Razpoložljivi dohodek, kot odstotek celotnega razpoložljivega

dohodka, se je povečal v prvem decilnem razredu od 0,48% leta 1991 na 1,43% leta 2000, v zadnjem decilnem razredu pa od 24,21% na 26%.

Zaključek o večji ali manjši neenakosti za posamezno leto je skorajda nemogoč. V letu 2000 se je povečal delež dohodka tako v najnižjem decilem razredu kot tudi v najvišjem. Ta povišanja deleža dohodka pa gredo na račun srednjih razredov.

Tabela 3: Predstavitev deležev dohodkov, ki jih poseduje posamezni odstotni delež prebivalstva

	P00-10	P90-100	P95-100	P99-100	P99,9-100
1991	0,48	24,21	14,85	4,79	1,06
2000	1,43	26	16,48	5,41	1,12

Vir: Podatki o dohodkih po obdavčitvi za leti 1991 in 2000, DURS.

5.2.2. Dohodkovna neenakost z vidika spola

Triestova razmišljanja o vplivu dohodkov žensk na celotno dohodkovno neenakost so me vzpodbudila, da sem podrobneje analiziral neenakost po spolu. Dodatni smisel bi analiza dobila pri preučevanju družine kot opazovane enote.

Pri obravnavanju tematike neenakosti med spoloma v splošnem pomenu, se moramo zavedati določenih dejstev, ki spremljajo ta pojav. Najpomembnejša je morda vse večje zavedanje o preprečevanju spolne diskriminacije, v čigar namen nekatere države vzpostavljajo mehanizme politike enakosti spolov. Drugi glavni dosežek je resnično boljši položaj žensk. V Evropi je izobrazba žensk vse višja, bolj kot prej nastopajo na formalnem trgu delovne sile in bolj dejavno sodelujejo v javnem in političnem življenju ter procesih odločanja.

Tudi na področju razdelitve dohodka obstajajo določene razlike med spoloma, kar je potrdila moja analiza. V vzorcu opazovanih enot za leto 1991 je bilo vsebovanih 19980 moških in 18090 žensk. Povprečni dohodek moških v letu 1991 je presegal povprečni dohodek žensk za skoraj 20 odstotkov. Podobno slika je tudi v letu 2000, kjer je slučajni vzorec vseboval 23039 moških ter 18989 žensk, povprečni dohodek žensk pa je bil manjši od moškega za dobrih sedem odstotkov, kar kaže na zmanjševanje razlik v povprečnem dohodku med spoloma, v skladu z mednarodnimi trendi (Tabela 4).

Tabela 4: Povprečni dohodek pri moški in ženskah v letih 1991 in 2000

	1991	2000
Moški	126.277	1.437.982
Ženske	106.494	1.343.806
(m/ž)*100	119	107

Vir: Podatki o dohodkih po obdavčitvi za leti 1991 ter 2000, DURS.

Za oba podvzorca v obeh letih sem izračunal Ginijeve količnike, ki so podani v tabeli 5. Neenakost v razdelitvi dohodka pri moških je bila v obeh letih večja. V letu 2000 je bilo odstopanje rezultatov mer neenakosti za ženske od moških bistveno večje kot leta 1991. Neenakost med moškimi se je bolj povečala kot pri ženskah, obenem pa se je zmanjšala relativna razlika med povprečnimi dohodki obeh spolov.

V šestnajstem, navzgor odprtem razredu, je relativna frekvenca za moške leta 1991 znašala 0,90% za ženske pa 0,24%. Še večja je razlika v relativni frekvenci petnajstega razreda. Kot kažejo podatki so bile ženske leta 1991 bistveno manj zastopane v najvišjih dohodkovnih razredih. Relativna frekvenca do vključno četrtega dohodkovnega razreda je pri ženskah večja od moške, nato pa vedno manjša.⁹ Leta 2000 razlike niso več tako izrazite in tako imamo tudi v najvišjih dohodkovnih razredih sorazmerno enako zastopana oba spola. V šestnajstem razredu znaša relativna frekvenca za moške 3,66% ter za ženske 2,05%.

Zanimiva je tudi starostna struktura po dohodkovnih razredih. Iz analize povprečne starosti za oba spola po dohodkovnih razredih sem ugotovil, da ženske v povprečju mlajše dosegajo višje dohodkovne razrede, kar je potrdila analiza podatkov za obe leti, 1991 ter 2000. V najvišjih dohodkovnih razredih je razlika v povprečni starosti med moškimi in ženskami 5 let.¹⁰

Zaključek analize dohodkovne neenakosti z vidika spola je, da dohodki žensk vodijo k izenačitvi dohodkovne razdelitve in na ta način zmanjšujejo celotno dohodkovno neenakost.

Za mnoge nekdanje režime v Srednji in Vzhodni Evropi je bila značilna dobro razvita infrastruktura, ki je omogočala ženskam, da so združevale poklic in družinsko življenje in je zagotavljala visoko raven socialne varnosti. Napredek v smeri doseganja enakosti spolov v splošnem pomenu, se je v zadnjem desetletju odrazil v povečanju dohodkovne neenakosti znotraj moškega spola. Temu so v veliki meri botrovale številne ovire v smeri egalitarne razdelitve dohodka od strukturnih sprememb, ki so se v Evropi odvijale več kot dve desetletji – globalizacija.

Tabela 5: Ginijevi količniki po spolu

	1991		2000	
	G_{min}	G_{max}	G_{min}	G_{max}
Moški	0,3424	0,3428	0,3617	0,3636
Ženske	0,3264	0,3269	0,3174	0,3178

Vir: Lastni izračun iz podatkov o dohodkih po obdavčitvi za leti 1991 ter 2000, DURS.

⁹ Četrty razred za leto 1991 ima spodnjo mejo pri 90.000 ter zgornjo mejo pri 120.000; povprečni skupni dohodek za ženske in moške v letu 1991 pa je znašal 116.877.

¹⁰ Povprečna starost moških leta 1991 je bila v 16. dohodkovnem razredu 45,4 let, žensk pa 40,6 let; v letu 2000 pa 49,8 za moške in 44,1 za ženske.

5.3. Mednarodne primerjave Slovenije glede neenakosti

Po ekonomskih merilih neenakosti je bila Slovenija pred osamosvojitvijo med najbolj egalitarnimi državami na prehodu, tudi po osamosvojitvi, do druge polovice devetdesetih, je v tej skupini držav ohranila najmanjšo neenakost.

V samostojni Sloveniji s tržnim sistemom se neenakost v prihodkih in premoženju povečuje. Absolutno je težko oceniti, ali je prevelika. Za revnega ali brezposelnega je prevelika, za bogatega in sposobnega managerja še premajhna. Pogledi na to, kakšne najvišje plače so še sprejemljive, so različni, je pa večina Slovencev naperjena proti visokim plačam managementu. Neenakost v Sloveniji se je povečala, vendar manj kot drugod in ostaja za tržno gospodarstvo majhna. Primerjava dejanske stopnje neenakosti s tržno razvitimi kapitalističnimi državami pa morda ni ravno najbolj primerna. Veliko bolj koristna je primerjava z državami, ki so šle skozi podoben proces tranzicije.

Ginijev količnik za večino držav sveta meri Svetovna banka. Svetovna banka ima na razpolago podatke o različnih oblikah dohodka in na ta način računa različne vrste Ginijevih količnikov z boljšo ali manjšo stopnjo zaupanja, odvisno od kvalitete zbranih podatkov. Baza podatkov o svetovni dohodkovni neenakosti, ki je dostopna preko interneta na naslovu Svetovne banke je tudi WIID (World Income Inequality Database). V bazi so podatki o neenakosti v časovnih serijah za večino držav sveta. Za Slovenijo znaša Ginijev količnik za leto 1991 le 0,2271, izračunan na podlagi podatkov o neto dohodkih pri čemer je opazovana enota gospodinjstvo.¹¹

Posebej pazljivi moramo biti pri primerjavi mer neenakosti med seboj, da ne mešamo jabolk in hrušk. Metodološki postopki so zelo različni in že samo pri definiranju dohodka (neto, bruto, AGI, itd) lahko dobimo veliko možnosti, kaj šele s kombinacijami različnih vrst dohodka z različnimi enotami opazovanja (posameznik, gospodinjstvo, davčni zavezanec, itd). Najbolj zanesljiva je primerjava, ko imamo izračunane mere neenakosti istega izvora oziroma posameznikov ali institucij, ki računajo mere neenakosti po enaki metodologiji. Vsakršne druge primerjave moramo jemati največkrat z rezervo.

¹¹ Največja metodološka napaka večina izračunanih kazalcev v bazi WIID so majhni vzorci, ki obsegajo največkrat 1000 do 2000 enot.

TABELA 6: Vrednosti Ginijevih količnikov iz baze WIID

Leto	GINI
1991*	0,2271
1993*	0,2505
1995**	0,2680

Vir: Izračunani Ginijevih količnikov na podlagi WIID baze podatkov za neto dohodek na gospodinjstvo. *Podatki izvirajo iz TransMonee Project; **Podatki izvirajo iz organizacije World Bank.

6. JAVNE FINANCE IN PRERAZDELITVENA FUNKCIJA

6.1. Vloga in funkcije javnega sektorja

Kot smo videli v prejšnjem poglavju porazdelitev dohodka še zdaleč ni enako razporejena. Gini količnik v državah z najvišjo dohodkovno enakostjo se giblje nad 0,2, medtem ko v državah z najbolj neenako razdelitvijo sega čez 0,7.

Na osnovi zaključkov normativne teorije je dovoljeno državi, da posega na področje razdelitve dohodka in umetno zmanjšuje neenakost, saj s tem dviguje družbeno blaginjo. Državo v malem predstavlja javni sektor, katerega delovanje se financira skozi javne finance. Javne finance v Sloveniji ureja Zakon o javnih financah.¹² Značilnost javnih financ, poleg samega financiranja javnega sektorja je, da opravljajo najmanj tri osnovne funkcije:

- alokacijsko funkcijo,
- stabilizacijsko funkcijo v gospodarstvu ter
- prerazdelitveno funkcijo.

Namen prerazdelitvene funkcije je zmanjšati neenakost. S prerazdelitveno funkcijo javnih financ se popravljajo tržni izidi na način, da se preusmerja dohodek od bolj k manj premožnim. Praviloma se prerazdelitev oziroma redistribucija dohodka opravlja na prihodkovni in odhodkovni strani javnih financ. Bogati plačujejo več in dobijo manj, revni plačujejo manj in dobijo več.

Pri podrobnem ugotavljanju učinkovitosti prerazdelitvene funkcije je potrebno upoštevati neto koristi posameznikov, ki so opredeljene kot razlika med okoristki, izhajajočih iz javnega financiranja ter prispevki in davki, ki jih mora posameznik prispevati v fiskalno blagajno. Od Milla do Edgewortha, od Marshalla do Pigoua vse do najnovejših modelov optimalnega obdavčevanja je bilo ravno obratno, saj se je večinoma analizirala le pravičnost davčnega

¹² Uradni list RS št. 79/99.

systema. Sodobne raziskave na osnovi neto koristi so pa že pokazale, da javnofinančno prerazdeljevanje ne vodi nujno k pravičnejši porazdelitvi dohodka.

V okviru diplomske naloge me zanima redistribucija dohodka na prihodkovni strani javnih financ v okviru davkov, bolje rečeno pri davku na dohodek. Davki so poleg prispevkov osnovna oblika prihodkov javnega sektorja. So prisilne dajatve, ki za razliko od prispevkov ne vsebujejo neposrednih proti upravičenj v obliki pravic.

6.2 Davek na dohodek - dohodnina

Davek na dohodek, ki mu pravimo tudi dohodnina, je bil v Sloveniji uveden leta 1991. Je eden od velike trojice davkov, ki prispevajo pomemben delež k javnofinančnim prihodkom.¹³ Gre za neposredni davek, ki se nanaša na obdavčljivo osnovo posameznika, običajno preko progresivnih davčnih stopenj. Progresivna lastnost dohodnine je osnovna značilnost dohodnine, saj se lahko prilagaja plačilnim sposobnostim posameznika in s tem povečuje pravičnejšo razdelitev dohodka po obdavčitvi.

Če poenostavimo, se obveznosti iz davka na dohodek izračunavajo v štirih stopnjah. Bruto dohodek zajema dohodek iz vseh virov manj priznani stroški, ki so nastali pri ustvarjanju tega dohodka.¹⁴ Če od bruto dohodka odštejemo davčne olajšave, standardne in nestandardne, dobimo davčno osnovo ali obdavčljivi dohodek. Davčna osnova pomnožena z davčno stopnjo nam da obveznost iz davka na dohodek. Četrta kategorija je končna obveznost iz davka na dohodek, ki jo dobimo tako, da odštejemo od obveznosti iz davka na dohodek še odbitke od davčne obveznosti dohodnine.

6.3. Progresivnost

6.3.1. Osnovne značilnosti progresivnosti davka na dohodek

Davek na dohodek je osebni davek in je eden tistih davkov, ki zagotavlja največjo stopnjo pravičnosti. Načelo davčne pravičnosti je povezano z veličino davčne obremenitve ter zapoveduje obdavčitev, ki je sorazmerna ekonomskim zmožnostim posameznika. Progresivni davčni učinek se v davčni sistem običajno uvaja ravno z dohodnino, čeprav je to možno še z drugimi fiskalnimi inštrumenti kot so socialni transferi in brezplačen dostop do javnih dobrin.

Na dejansko progresivnost dohodnine deluje več elementov od različnega zajemanja virov dohodka, različnih davčnih stopenj in davčnih olajšav, do davčnih izjem.

¹³ Opazen je trend zmanjševanja deleža davka na dohodek v strukturi davčnih prihodkov evropskih držav. V Sloveniji je ta znašal leta 1999 15,5%.

¹⁴ Čeprav se v ekonomski literaturi imenuje bruto dohodek, bi bilo bolj primerno poimenovanje neto dohodek (Musgrave in Musgrave 1989).

Ideja o progresivnih davčnih stopnjah sega v 18. stoletje kot rezultat socialnih trenj ob prehodu držav iz fevdalne v industrijsko družbeno ureditev. J.J. Rousseu je trdil, da se mora davek stopnjevati glede na velikost premoženja, kajti čim večje je premoženje, tem lažje se ga pogreša (Pernek, 1999). In smisel progresivnosti je ravno v tem, da premožnejši sloji plačujejo večji del svojega dohodka kot revnejši.

Kakšna naj bo optimalna stopnja progresivnosti v določenem okolju je težko reči. Vedno se poraja vprašanje izbire med pravičnostjo in učinkovitostjo. Prve rezultate na temo optimalnega obdavčevanja je objavil Edgeworth. Predpostavke o enakih preferencah posameznikov in o padajoči mejni koristnosti dohodka, skupaj s predpostavko o maksimiranju vsote koristnosti posameznikov, so vodile k radikalno progresivni davčni lestvici, kar je bilo deležno vrsto kritik. James Mirrlees je v svoji teoriji optimalne progresije postavil cilj maksimiziranja družbene blaginje. Davčni sistem preko davčnih stopenj mora zagotavljati določeno vsoto davčnih prihodkov. Mirrlees v analizo vključi tudi presojo o delu in prostem času z višanjem progresivnosti davčnega sistema.

Problem je definiriral s pomočjo treh ključnih elementov (Kump, 2002, str.12):¹⁵

- funkcije družbene blaginje, ki daje odgovore na vprašanja o pomenu enakosti,
- porazdelitve blaginje v odsotnosti davčnega sistema; bolj ko je ta porazdelitev neenaka, večja je možnost povečanja družbene blaginje s prerazdelitvijo (s pomočjo davčnega sistema),
- funkcije ponudbe dela, ki daje osnovne informacije o stroških prerazdelitvenega davčnega sistema. Večja elastičnost v ponudbi dela pomeni višje stroške učinkovitosti davčnega sistema na enoto davčnih prihodkov.

V nadaljnjem razvoju optimalnega modela progresivnosti so svoje ugotovitve prispevali priznani ekonomisti s področja javnih financ. Slemrod je na primer predlagal uvedbo dodatne predpostavke o negotovosti v Mirrleesov model, Stern ugotavlja, da je elastičnost ponudbe dela v Mirrleesovem modelu precenjena itd. Največji problem pri definiranju optimalne stopnje progresije je v nepoznavanju odziva ponudbe dela na dodatno obdavčenje.

Tudi dejanski sistem progresivnosti ni jasno razviden iz naraščajočih zakonskih davčnih stopenj, saj na progresivnost poleg davčnih stopenj vpliva tudi definiranje davčne osnove in sistem davčnih olajšav. Za oceno progresivnosti obstajajo mere, ki temeljijo na matematičnih definicijah.

Pri obravnavanju progresivnosti je vsekakor potrebno opredeliti elastičnost. Elastičnost nam predstavlja odstotno spremembo ene spremenljivke glede na odstotno spremembo druge

¹⁵ Mirrlees je na podlagi svojih izračunov ugotovil, da je optimalna davčna lestvica linearna in, da so mejne davčne stopnje precej nizke - med 20% in 30%, in skoraj vedno manj kot 40%. Čeprav so mejne davčne stopnje približno konstantne, povprečne davčne stopnje naraščajo z dohodkom zaradi olajšav.

spremenljivke. Elastičnost davka na dohodek nam pove, za koliko odstotkov se spremeni davek, če se dohodek spremeni za en odstotek.

$$E = \frac{\frac{dT}{dY}}{\frac{T}{Y}}, \quad (6.1)$$

kjer je

E ...elastičnost,

T ...davek,

Y ...dohodek.

Če je:

$$m(Y) = \text{mejna davčna stopnja } \frac{d(T)}{d(Y)} \text{ ter} \quad (6.2)$$

$$t(Y) = \text{povprečna davčna stopnja } \frac{T}{Y}, \quad (6.3)$$

se lahko elastičnost davka na dohodek zapiše tudi kot količnik mejne in povprečne davčne stopnje, in sicer kot:

$$E = \frac{m(Y)}{t(Y)}. \quad (6.4)$$

Davek je proporcionalen, če je elastičnost davka na dohodek enaka 1 za vse višine dohodka. Če je elastičnost večja od 1, je davek progresiven in regresiven, če je manjša od ena.

Za progresivni davčni sistem je torej značilno, da je mejna davčna stopnja $m(Y)$ večja od povprečne davčne stopnje $t(Y)$. Hkrati to pojasnjuje zakaj se davčna elastičnost zmanjšuje z zviševanjem nivoja dohodka, kajti pri progresivnem davku z zviševanjem dohodka običajno raste $t(Y)$ hitreje od $m(Y)$.

6.3.2. Determinante progresivnosti davka na dohodek

Na progresivnost davka na dohodek vplivajo:

- viri dohodka, ki jih zajema davek na dohodek,
 - davčne olajšave,
 - struktura davčnih stopenj.
-

Določena stopnja progresivnosti davka na dohodek se lahko doseže s spreminjanjem katerekoli od zgornjih postavk. Isti učinek se doseže s splošno osebno olajšavo, nično davčno stopnjo za prvi davčni razred ali z zamenjavo osebne olajšave z odbitkom od davčne obveznosti.

Z vzpenjanjem po dohodkovni lestvici se struktura dohodka spreminja. Višje gremo po dohodkovni lestvici, večji je delež dohodka od kapitala v celotnem dohodku. Z vidika progresivnosti je to zelo pomembno dejstvo, saj ni vseeno katere oblike dohodka od kapitala so vključene v davčno osnovo in katere ne ter ali se na ta dohodek nanašajo drugačne davčne stopnje kot na dohodek od dela. Politika obdavčevanja dividend je po državah različna.

Odbitki pred obdavčljivo osnovo se odbijajo od bruto dohodka z namenom, da se dobi obdavčljivi dohodek, medtem ko se odbitki od davčne obveze odbijajo od davčne obveze, da se pride do končnega zneska davka, ki se mora plačati. Davčni odbitki pred obdavčljivo osnovo v kombinaciji s progresivnimi zakonskimi davčnimi stopnjami bolj koristijo bogatejšim kot revnejšim. V progresivni sestavi davčnih stopenj davčna vrednost odbitka za davčnega zavezanca raste z rastjo dohodka. Odbitki od davčne osnove pa so za vse davčne zavezance enaki, ne glede na višino dohodka. Večino držav OECD opušča sistem davčnih odbitkov pred obdavčljivo osnovo v korist odbitkov od davčne obveznosti, da se na tak način da davčnim olajšavam enako vrednost za vse davčne zavezance ne glede na njihov dohodek.

Najbolj tradicionalna označba progresivnosti so naraščajoče davčne stopnje. Vendar v tem primeru gre za naraščajoče mejne zakonske davčne stopnje. Obstaja veliko načinov za oblikovanje progresivnosti v okviru davčnih stopenj. Nekatere države imajo veliko davčnih razredov in temu primerno veliko pripadajočih davčnih stopenj s čimer je ogroženo načelo enostavnosti davčnega sistema. Progresivnost pa se lahko doseže tudi s proporcionalnimi stopnjami v primerni kombinaciji z davčnimi olajšavami ali pa postavitevijo davčnega praga.¹⁶ Države se v iskanju optimalne progresivnosti poslužujejo različnih kombinacij bolj ali manj učinkovito. Sistem rastočih davčnih stopenj pa je na splošno bolj transparenten kot sistem davčnih olajšav, saj so stopnje eksogen parameter za vsakega davčnega zavezanca. Davčne olajšave pa se večinoma endogeno spreminjajo pod vplivom varčevanja, investicij in odločitev večine zavezancev.

Po letu 1986 so skorajda vse države članice OECD spremenile svoje sisteme davka na dohodek. Razlog za reforme sistemov so bila dognanja teorij o progresivnosti in dejanski rezultati davčnih reform v ZDA. Bistvo sprememb je bilo v zniževanju davčnih stopenj, zmanjševanju števila dohodkovnih razredov ter ukinjanju raznih olajšav. Visoke davčne stopnje, predvsem najvišje mejne davčne stopnje, so velikokrat razlog, da posamezniki preidejo na področje sive ekonomije (Kesner-Škreb, 2001, str. 152).

¹⁶ To je višina bruto dohodka do katere se davek ne plačuje.

6.3.3. Merjenje progresivnosti

Vse definicije progresivnosti se nanašajo na merjenje progresije v neki točki celotne lestvice dohodka in kot take niso pravi pokazatelj progresije celotne lestvice. Za davčni sistem A lahko rečemo, da je bolj progresiven kot davčni sistem B, če je povprečna davčna stopnja sistema A večja od sistema B v vseh velikostih dohodka. V praksi pa je običajno, da je pri določenih višinah dohodka bolj progresiven sistem A in pri drugih višinah dohodka sistem B. V ekonomski literaturi je razvitih več mer progresije, s katerimi se odpravi omenjeni problem na način, da se progresivnost celotnega davka oziroma davčnega sistema izrazi s pomočjo globalnega indeksa. Obstoječe mere progresije se delijo na dve skupini:

- strukturne mere in
- distribucijske ali porazdelitvene mere.

Strukturne mere so osnovane na izračunu davčne obveznosti za različne višine dohodka. Progresiven davek, glede na strukturne mere, je tisti pri katerem povprečna davčna stopnja raste z dohodkom pred obdavčevanjem. Pomembno je opazovati gibanje povprečne efektivne davčne stopnje glede na dohodkovne razrede in merjenje davčne elastičnosti za posamezne dohodkovne razrede ali celotne davčne elastičnosti za celo distribucijo dohodka.

Distribucijske mere slonijo na izračunani progresivnosti pred in po obdavčenju in primerjavi med njima. Za izračun distribucijskih mer so potrebni podatki o celotni razdelitvi dohodka. Progresivni davčni sistem oziroma davek je tisti, ki zmanjšuje neenakost v razdelitvi. Distribucijske mere so zelo povezane na koncept neenakosti, ki sem ga že predstavil v poglavju o neenakosti. Ravno zato se bom v nadaljnji teoretični obrazložitvi mer progresije osredotočil na distribucijske mere.

Najpogostejše mere progresivnosti, ki se nanašajo na Ginijev količnik, se imenujejo po njihovih avtorjih. Tako imamo Musgrave in Thinovo, Kakwanijevo in Suitsovo mero progresivnosti (Kesner-Škreb, 2001, 169).

Musgrave in Thin sta razvila distribucijski indeks davčne progresivnosti EP :

$$EP = \frac{1 - G^a}{1 - G^b} \quad (6.5)$$

G^a je Ginijev količnik dohodka po obdavčitvi ter G^b je Ginijev količnik pred obdavčitvijo. Če je $EP > 1$, je davek progresiven, če je $EP < 1$ gre za regresiven davek in v primeru $EP = 1$ je davek proporcionalen.

Kakwani je razvil indeks progresivnosti P , ki primerja koeficient koncentracije za davek in Ginijev količnik za dohodek pred obdavčitvijo:

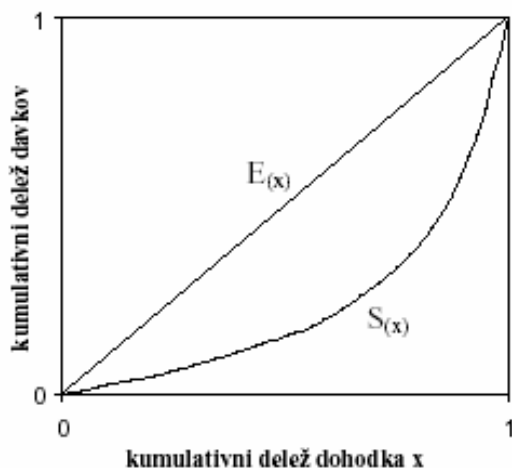
$$P = C^t - G^b \quad (6.6)$$

G^b je ponovno Ginijev količnik pred obdavčitvijo. C^t je količnik koncentracije davkov. Pri progresivnem davku po Kakwanijevi meri je $P > 0$, pri regresivnem je $P < 0$ ter pri proporcionalnem je $P = 0$.

Zelo uporabna lastnost kazalca progresivnosti P je, da je kazalec progresivnosti P za skupino davkov enak tehtani aritmetični sredini kazalcev P za posamezne davke, kjer so uteži dejanske davčne stopnje za posamezni davek (Kump, 2002, str.35).

Suitsov indeks (S) temelji na količniku koncentracije za krivuljo, ki predstavlja kumulativno distribucijo davkov na navpični osnovnici in kumulativno distribucijo dohodka na vodoravni osnovnici. Davek je progresiven, če je relativna koncentracija krivulje davka v razmerju na dohodek konkavna $S > 0$, proporcionalen, če je $S = 0$ in regresiven, če je $S < 0$. Grafično vrednost kazalca S predstavlja dvakratnik ploščine polja med črto popolne enakosti ($E(x)$) in krivuljo koncentracije $S(x)$ (Slika 6).¹⁷

Slika 6: Krivulja koncentracija – na osnovi Suitsovega kazalca

Vir: Kump, 2002, str. 36.

Kazalca S in P sta si na nek način podobna, vendar pa obstajajo razlike. Kazalec S lahko doseže vrednosti med -1 in 1 . Vrednost kazalca P se lahko giblje med -2 , v primeru popolne neenakosti dohodka in davka, ki bremeni le osebo brez dohodka ter 1 , ko gre za popolnoma enakomerno porazdeljen dohodek in davek, ki ga plača le oseba z najvišjim dohodkom. Velika vsebinska razlika je ta, da kazalec P temelji na porazdelitvi dohodka glede na

¹⁷ Analogno kot v razmerju Ginijev količnik in Loreznova krivulja.

porazdelitev davkoplačevalcev, medtem ko kazalec S primerja porazdelitev dohodka in porazdelitev davkov.

Podobno kot pri merjenju neenakosti nam tudi pri merjenju progresivnosti več metod merjenja oziroma mer, lahko da povsem drugačne rezultate. Katera mera je najboljša, je relativno vprašanje. Pri uporabi posamezne mere je vedno potrebno upoštevati pomanjkljivosti, ki jih posamezna mera prinaša s sabo. Zelo pomembno je razlikovanje distribucijskih kazalcev, ki primerjajo dohodek pred in po obdavčitvi ter distribucijskih kazalcev, ki obravnavajo davke in dohodke posebej. Slednji niso odvisni od povprečnih davčnih stopenj - davki se povečajo, a njihova porazdelitev ostane nespremenjena.¹⁸ Na Musgrave-Thinov distribucijski kazalec pa vpliva velikost davkov in porazdelitev davkov glede na dohodek.¹⁹ V nadaljevanju diplomske naloge bom kot osnovno mero progresije izbral Musgrave-Thinov kazalec.

6.3.4. Posledice progresije

Pri razglabljanju o stopnji progresije davka na dohodek, se vedno postavlja vprašanje učinka le-te na ponudbo delovne sile. Večino modelov o optimalni obdavčitvi dohodka predpostavlja negativni odziv progresije davka na dohodek na ponudbo delovne sile. Kot drugi problem glede progresivnosti davka so stroški prerazdeljevanja dohodka. Robert K. Triest je prišel do zaključka, da povečanje progresije povzroča različne stroške; oziroma se različno odraža v učinkovitosti prerazdelitvene funkcije, odvisno predvsem od same oblike davčnega sistema (Triest, 1996, str. 147). V ZDA, v zgodnjih devetdesetih, so znašali stroški prerazdeljenega dolarja iz zgornjih dohodkovnih skupin v najrevnejše 20 centov, kar je bilo glede na rezultate prejšnjih avtorjev na tem področju dokaj majhen strošek.

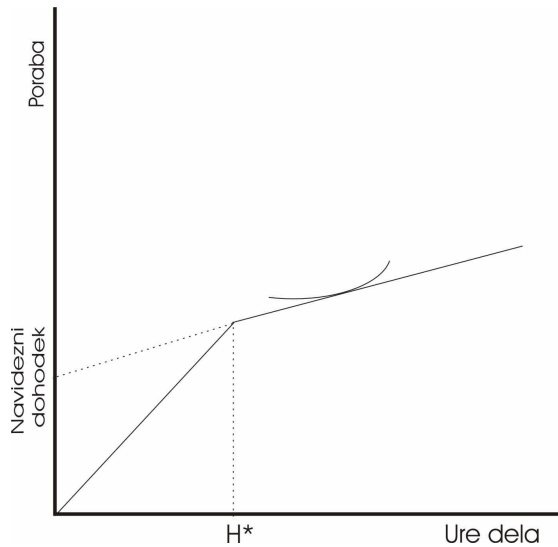
Burtless in Hausman²⁰ sta prva predstavila model o ponudbi delovne sile posameznika v dvostopenjskem davku na dohodek. Imamo davek na dohodek z dvema davčnima stopnjama, kjer je mejna davčna stopnja drugega razreda (m_2) večja od mejne davčne stopnje prvega razreda (m_1). Posameznik je obdavčen z m_1 , če dela manj kot H^* ur. V kolikor posameznik dela H^* ur, je na meji med dvema davčnima stopnjama ter če dela več kot H^* ur, je obdavčen z davčno stopnjo m_2 . Ko dela nad H^* število ur, je njegova neto plača oziroma v končni fazi neto dohodek manjši kot pa v primeru da dela manj kot H^* ur in je obdavčen z davčno stopnjo m_1 . Takšen posameznika se obnaša, kot da bi dobival implicitno nadomestilo v višini navideznega dohodka označenega na sliki 7.

¹⁸ V to skupino spadata kazalca P (Kakwanijev indeks progresivnosti) ter S (Suitsev indeks).

¹⁹ Torej povprečna davčna stopnja.

²⁰ Burtless Gary and Jerry A Hausman (1978) The Effect of Taxation on Labor Supply, J. Slemrod.

Slika 7: Model ponudbe delovne sile z dvostopenjsko davčno stopnjo

Vir: Triest, 1996, str. 139.

Hausman je nadaljnje potrdil negativni dohodkovni učinek na zmanjševanje ponudbe dela pri poročenih moških. Podobno je tudi Triest izračunal dohodkovno elastičnost poročenih moških v ZDA, ki se giblje zelo blizu ničle.²¹ Drugače je z žensko delovno silo, ki se na spremembe v dohodku odziva močneje kot moška delovna sila. Triest ugotavlja elastičnost plač 0,27 ter elastičnost navideznega dohodka $-0,16$.

Če povzamem, je vzpodbujevalni učinek na moško delovno silo s strani spreminjanja progresivnosti davka na dohodek minimalen. Vseeno pa je pomembno pri analizi progresivnosti oziroma davčnih transferov vzeti pod drobnogled vse učinke, ki povzročajo zmanjševanje učinkovitosti in izhajajo iz elastičnosti ponudbe delovne sile. V zadnjem času pa je postavljena pod vprašaj tudi domneva o visoki odzivnosti zaposlenih žensk na ekonomske spodbude. Raziskave delovne sile ameriških avtorjev, ki jih navajam, temeljijo na davčnem sistemu v ZDA po reformi davčnega sistema leta 1986.

Poleg negotovosti v odzivih ponudbe delovne sile progresivni davek na dohodek povzroča tudi druge komplikacije. Naraščanje dohodka pomeni več kot proporcionalni dvig davčnih prihodkov. V petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja se je to dejstvo smatralo kot prednost, saj je progresivni sistem veljal kot ekonomski stabilizator. Ob eksterno določeni višini javnih izdatkov, z namenom dvigovanja dohodka, je povzročilo presežek v proračunu in s tem na nek način varovalo pred inflacijskimi pritiski. Ravno obratno je v času recesije, ko se davčni prihodki zmanjšajo pod raven javnih izdatkov in nastane deficit. Progresivne davčne stopnje imajo učinek na dohodkovne determinante v realnem in nerealnem smislu. Musgrave (glej

²¹ Dohodkovna elastičnost pri Triestu (1990) znaša 0,01 pri Hausmanu (1981) pa 0,06.

Prilogo 6.) je prikazal zanimiv primer hipotetične družine z dvema otrokoma na osnovi davčnega sistema ZDA v letu 1980 (Musgrave, 1989).

7. PROGRESIVNOST DAVKA NA DOHODEK V SLOVENIJI

7.1. Opredelitev slovenskega sistema davka na dohodek po determinantah progresivnosti

7.1.1 Viri dohodnine

Zakon kot vire dohodnine opredeljuje dohodke iz naslova:²²

- osebnih prejemkov,
- dohodkov iz kmetijstva,
- dohodkov iz dejavnosti (dohodkov od zasebne dejavnosti),
- dohodkov iz kapitala (dobiček od kapitala),
- dohodkov iz premoženja,
- dohodkov iz premoženjskih pravic.

Dohodnina je davek, ki se plačuje od enotne davčne osnove, v katero je vključen vsak dohodek, ki je opredeljen kot vir dohodnine in ga pridobi zavezanec za dohodnino na območju RS. Viri dohodnine so v zakonu podrobnejše opredeljeni, predvsem izračunavanje osnove za posamezne vire. Že med letom se omenjeni viri obdavčujejo z akontacijskimi davki ali podvrstami dohodnine, ki omogočajo sprotno pobiranje dohodnine.

Tudi akontacijski davki so lahko proporcionalni predvsem pa progresivni. V kategoriji osebnih prejemkov so prejemki na podlagi pogodbe o delu obdavčeni s stopnjo 25%, za najpomembnejši vir dohodnine, to je plača, pa je akontacijski davek progresiven v obliki stopničaste progresije. Podobno velja za akontacijski davek od dohodka iz dejavnosti ter dohodka iz kmetijstva, kjer je denimo stopničasta progresija sestavljena le iz dveh razredov z mejnima stopnjama 0% in 8%. Pri kapitalskih dobičkih in davkih iz dohodka premoženjskih pravic je davek proporcionalen s stopnjo 30% oziroma 25%.

7.1.2. Olajšave

Zakon o dohodnini postavlja za davčne zavezance le fizične osebe, in sicer tiste, ki imajo stalno bivališče v Sloveniji in imajo v posameznem koledarskem letu na njenem območju dohodke, ki sem jih naštel v poglavju 7.1.1. Zavezanec je tudi fizična oseba, ki ni rezident

²² Po 2.členu Zakona o dohodnini (ZDoh).

Republike Slovenije, če je bivala na njenem območju nepretrgoma najmanj šest mesecev in je na tem območju dosegala omenjene dohodke.

Za slovenski sistem obdavčevanja dohodka so značilne številne olajšave. Olajšave so ena od determinant progresivnosti in kot take vplivajo na prerazdeljevanje dohodka.

Standardne olajšave so olajšave, dostopne vsakemu zavezancu, ki izpolnjuje dane pogoje. Zaenkrat so izražene v obliki odbitkov pred obdavčljivo osnovo v odstotkih povprečne plače v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju PLP) in so kumulativne. Standardne olajšave v Sloveniji so:

- Splošna osebna olajšava, vsakemu zavezancu se osnova zmanjša za 11% PLP;
- Posebne osebne olajšave
 - o invalidom s 100% telesno okvaro in pravico do tuje nege in pomoči se osnova zniža za 100% PLP,
 - o dijakom in študentom, ki so opravljali občasna dela preko študentskih servisov se osnova zniža za 40% PLP,
 - o zavezancem po dopolnjenem 65 letu se osnova zniža za 8% PLP;
- Olajšave za vzdrževane
 - o za vzdrževanega člana in prvega otroka 10% PLP ter za vsakega nadaljnjega otroka še po 5 odstotnih točk višji odstotek PLP,
 - o za otroka z motnjami pa 50% PLP.

Nestandardne olajšave so odvisne od dejanskih izdatkov, ki so predpisani z zakonom. Skupna vsota nestandardnih olajšav lahko znaša največ 3% obdavčljive osnove.

Sedaj veljavni zakon o dohodnini je usmerjen tako, da omogoča relativno večje olajšave zavezancem z visokimi prejemki. Davčna vrednost odbitka je enaka vrednosti odbitka v kombinaciji z mejno davčno stopnjo za posameznega davčnega zavezanca. Takšen primer je 7. člen ZDoh, ki v praksi pomeni naslednji hipotetični primer²³:

- Zavezancu katerega obdavčljivi bruto prejemki so znašali v letu 1996 600.000 SIT se je osnova na podlagi 7. člena za dohodnino zmanjšala za 170.455 SIT, zaradi česar je državi plačal za 28.977 SIT manj dohodnine.
- Zavezancu katerega obdavčljivi bruto prejemki pa so znašali v letu 1996 4.800.000 SIT se je osnova na podlagi 7. člena za dohodnino zmanjšala tudi za 170.455 SIT, zaradi česar pa je državi plačal za 85.227 SIT manj dohodnine.

²³ Gre za hipotetičen primer, katerega kocept je bil podan v obrazložitvi Predloga zakona o spremembi zakona o dohodnini (Zdoh-F).

Kar pomeni, da je zavezanec z osem krat večjimi prejemki, na podlagi 7. člena ZDoh imel tri krat večjo olajšavo. V parlamentarnem branju pa je predlog zakona, ki bi v slovenski sistem davka na dohodek uvedel tretjo obliko olajšave, to je stopnja 0% v prvem davčnem razredu dohodnine ter ukinil obstoječo splošno osebno olajšavo. S spremembo se želi razbremeniti davčne zavezanca z najnižjimi prejemki in dejansko prenesti davčno breme na bogatejše sloje. S predlagano spremembo se spremenijo tudi davčne obveznosti za prejšnji hipotetični primer davčnega zavezanca:

- Zavezancu katerega obdavčljivi bruto prejemki so znašali v letu 1996 600.000 SIT, se zaradi črtanja 7. člena, osnova za dohodnino poveča za 170.455 SIT, zaradi česar bi državi plačal za 28.977 SIT več dohodnine; zaradi uvedbe 0% stopnje pa ne bi plačal dohodnine za 350.936 SIT zaradi česar bi državi plačal 59.659 SIT manj davka. Zaradi spremembe zakona bi torej v končnem izračunu plačal 30.682 SIT manj davka.
- Zavezancu katerega obdavčljivi bruto prejemki pa so znašali v letu 1996 4.800.000 SIT se zaradi črtanja 7. člena, osnova za dohodnino poveča za 170.455 SIT, zaradi česar bi državi plačal za 85.227 SIT več dohodnine. Hkrati pa bi zaradi 0% stopnje za prvih 350.936 SIT plačal 59.659 SIT manj, s povečanjem davčne stopnje v višjih in najvišjih razredov pa mora plačati 47.461 SIT več davka. Zaradi spremembe zakona bi plačal 73.029 SIT več davka.

7.1.3. Razredi in mejne davčne stopnje

Slovenska davčna lestvica ima relativno mnogo razredov ter visoko najvišjo mejno davčno stopnjo. Čeprav o progresivnosti davčne lestvice ne moremo govoriti kar na osnovi mejnih davčnih stopenj, lahko rečemo, da je naša progresivna. Dejanska progresija slovenske davčne lestvice pa je bistveno milejša kot zgleda na prvi pogled, saj je bilo recimo leta 1997 več kot 90% vseh davčnih zavezancev za dohodnino v prvih dveh razredih in le 0,74% v najvišjem, šestem razredu (Čok, 2001). Širina prvih štirih razredov znaša približno polovico povprečne letne bruto plače, v petem razredu okoli eno, šesti razred pa je odprti navzgor.

Tabela 7: Število davčnih razredov ter mejne davčne stopnje v letoma 1991 in 2000

Razr.	1991	2000
1	19	17
2	28	35
3	35	37
4	40	40
5	45	45
6	/	50

Vir: Zakon o dohodnini (UL RS št. 48/90, 2/94).

Leta 1991 je imela davčna lestvica manj razredov, pet. Tudi najvišja mejna davčna stopnja je bila nižja. Nasploh je trend v obdavčevanju dohodka fizičnih k zmanjševanju števila dohodkovnih razredov ter zniževanju najvišje mejne davčne stopnje. V Sloveniji smo konec leta 1993 z reformo Zakona o dohodnini naredili korak v nasprotno smer.

Razredi so bili leta 1991 še širši, saj je bila širina prvih dveh enaka polovici povprečne letne plače, širina tretjega je bila enaka povprečni letni plači, širina četrtega dvema povprečnima letnima plačama, peti, zadnji pa je bil odprt.

7.1.4. Davčna reforma leta 1994

Preden se lotim dejanske analize progresivnosti davka na dohodek leta 1991 ter 2000 v Sloveniji, moram poudariti, da je bil davek na dohodek v letu 1994 deležen pomembnejše reforme, ki je spremenila vsebino določenih pravnih norm tako, da je potrebno upoštevati to razliko v primerjavi med obema opazovanima letoma.²⁴

Pred spremembo zakona leta 1994 ni bilo splošne davčne olajšave, nestandardne olajšave so pa skupaj lahko znašale 10% osnove za dohodnino davčnega zavezanca.²⁵

V sklopu osebnih prejemkov je pomembna sprememba glede obdavčevanja pokojnin. V sedanjem pokojninskem sistemu so pokojnine osnovane na neto konceptu. Za izračun dohodnine iz pokojnin je potrebno le-te fiktivno obrutiti s povprečno stopnjo dohodnine. Od tako dobljenega bruto zneska se odštejejo davčne olajšave in dobljen znesek predstavlja osnovo za dohodnino. V kolikor znesek obdavčene osnove presega znesek fiktivnega davka, bo moral upokojenec »doplačati« davek (Čok, 2001, str. 34). Doplačani davek je pravzaprav edini realni del dohodnine, ki jo bo moral upokojenec plačati. Če je obračunani znesek davka manjši od fiktivnega zneska, upokojenec ni upravičen do povračila davka. Zaradi takšnega postopka ni bilo več potrebno oddajati napovedi za odmere dohodnine upokojencem, razen tistim z nadpovprečnimi pokojninami, ki so že med letom plačevali akontacijo dohodnine ali tistim, ki imajo poleg pokojnin še druge vire dohodkov.²⁶ Tako upokojenci oddajo davčno napoved večinoma zato, ker poleg pokojnine prejemajo še dodatni dohodkovni vir.

Po Zakon o dohodnini UL RS št. 48/90, 14/92, 71/93 so upokojenci morali obvezno oddajati napovedi za odmero dohodnine. S spremembo zakona o dohodnini leta 1992 so postali del davčnega dohodka prejemki v obliki bonitet in stimulacij, ki pri podatkih za leto 1991 niso upoštevani.

²⁴ V UL RS št. 71/93 so bile uvedene spremembe pri opredelitvi davčne osnove, definiciji davkoplačevalca in pri višini mejnih davčnih stopenj.

²⁵ Veljavna splošna osebna olajšava znaša 11% povprečne letne bruto plače RS, v državnem zboru pa je predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o dohodnini (Zdoh-F, 323-II) s prvopodpisanim Francem Pukšičem, ki predvideva ukinitvev splošne osebne olajšave ob hkratni uvedbi 0% davčne stopnje.

²⁶ Po reformi dohodninske zakonodaje leta 1994.

V letu 2000 ni bilo potrebno oddati napovedi davčnim zavezancem, katerih davčna osnova ni presegla 11% povprečne letne bruto plače zaposlenih v Sloveniji.²⁷ Med davkoplačevalce se štejejo po letu 2000 tudi dijaki in študentje, ki z delom preko študentskega servisa dosežejo davčno osnovo, ki je večja od 51% povprečne letne plače.

Spremenjene so bile tudi mejne davčne stopnje o katerih sem že spregovoril v poglavju 7.1.3.

7.2. Analiza progresivnosti v letih 1991 in 2000 v Sloveniji

7.2.1. Razdelitev dohodka pred obdavčitvijo

Namen progresivnega davčnega sistema je zmanjševanje neenakosti. V javni razpravi o reformi slovenskega davčnega sistema, se postavlja tudi vprašanje kvalitete obstoječega davčnega sistema. Pravičnost davčnega sistema se lahko delno dokazuje z merjenjem njegove progresije. Namen tega dela je nasploh ugotoviti progresivnost slovenskega davka na dohodek v letoma 1991 in 2000 in vplivu progresivnosti na stanje dohodkovne neenakosti razpoložljivega dohodka. Kot je bilo že rečeno, je progresiven tisti davek, katerega povprečna davčna stopnja raste z višanjem dohodka.

Analizo progresivnosti sem naredil na enakima vzorcema podatkov dohodninskih datotek kot za analizo neenakosti v opazovanih letih s tem, da sem tokrat operiral večinoma s podatki o dohodkih pred obdavčitvijo in zneskom plačanega davka.²⁸

Preden pa se lotimo merjenja dejanske progresivnosti, si pogledajmo izračunano neenakost na osnovi Ginijevih količnikov za razdelitev dohodka pred obdavčitvijo v tabeli 8 in strukturno razdelitev dohodka pred obdavčitvijo v tabeli 9.

Tabela 8: Izračunane vrednosti Ginijevih količnikov za leti 1991 in 2000

	1991	2000
G _{min}	0,3550	0,3823
G _{max}	0,3557	0,3870
S-Gini	0,3558	0,3871

Vir: Lastni izračun na osnovi slučajnega vzorca podatkov o dohodkih pred obdavčitvijo za leti 1991 ter 2000, DURS.

Izračunani Ginijevi količniki v tabeli 8 prikazujejo neenakost v razdelitvi dohodka pred obdavčitvijo. Leta 2000 se je neenakost v razdelitvi dohodka pred obdavčitvijo v primerjavi z letom 1991, občutno povečala. V primerjavi s tabelo 1 (na str. 16) je jasno razvidno, da bi bila dejanska dohodkovna neenakost večja, v kolikor ne bi bilo progresivnega davčnega sistema.

²⁷ Uradni list RS št. 71/93 člen 83.

²⁸ Gre za bruto znesek dohodka manj socialni prispevki.

Tabela 9: Predstavitev deležev dohodkov pred obdavčitvijo, ki jih poseduje posamezni odstotnih delež prebivalstva

	P00-10	P90-100	P95-100	P99-100	P99,9-100
1991	0,45	25,52	15,96	5,37	1,28
2000	1,22	29,43	19,37	6,87	1,48

Vir: Podatki o dohodkih pred obdavčitvijo za leti 1991 in 2000, DURS.

Zanimivo je primerjati podatke iz tabele 9 in tabele 3 na strani 19. Davčni zavezanci v najnižjem decilnem razredu so posredovali približno enaki delež skupnega dohodka v obeh analizah, pred in po obdavčitvi in v obeh letih, še posebej leta 1991. V najnižjem decilnem razredu davek na dohodek ni progresiven, saj ohranja v tej skupini približno enak delež dohodka pred in po obdavčitvi. V desetem, najvišjem decilnem razredu je slika drugačna. V letu 2000 se je na račun progresivnega sistema davka na dohodek, delež dohodka po obdavčenju, najbogatejših desetih odstotkov davčnih zavezancev, zmanjšal za več kot 3 odstotne točke. Tudi v primerjavi deleža dohodka zadnjih petih in zadnjega centila davčnih zavezancev je rezultat podoben. Prerazdelitev skozi progresivni sistem davka na dohodek je očitna pri zmanjševanju neenakosti. Postavlja se pa vprašanje same intenzitete in učinkovitosti progresije.

7.2.2. Merjenje progresije z analitičnimi kazalci

Merjenje progresivnosti davka na dohodek v opazovanima letoma bom naredil s predhodno predstavljenimi merami progresije: s konceptom davčne elastičnosti, z distribucijskim indeksom progresije,²⁹ Kakwanijevem indeksom progresivnosti ter Suitsovo mero v grafičnem prikazu. Pri analizi progresivnosti pa ne gre tudi brez merjenja povprečnih, mejnih ter dejanskih ali efektivnih davčnih stopenj.

Izračun povprečnih davčnih stopenj po dohodkovnih razredih v tabeli 10 nam pokaže, da povprečne davčne stopnje naraščajo. Le-te so bile v letu 2000 v posameznih dohodkovnih razredih nižje kot leta 1991, razen v šestnajstem razredu. Na osnovi analize linearnega trenda je razvidno, da je dohodek v letu 2000 manj obremenjen s povprečnimi davčnimi stopnjami, saj linija linearnega trenda za leto 2000 leži pod linearnim trendom za leto 1991, vendar ima bolj strm nagib (glej Priloga 4).

Povsem neobičajno je zmanjšanje povprečnih davčnih obremenitev leta 2000 v najnižjih dohodkovnih razredih glede na leto 1991. Ena od razlag je neobdavčeni prvi dohodkovni razred leta 2000, ki je na osnovi spremenjenega davčnega sistema deležen povprečne davčne stopnje 0. V tabeli 3 in tabeli 9 na straneh 19 ter 36 lahko vidimo, da je položaj prvega decilnega razreda opazovanih davčnih zavezancev v boljšem položaju v letu 2000, saj

posedujejo skoraj trikratni delež dohodka istega decilnega razred leta 1991. Na to dejstvo nakazujejo tudi povprečne davčne stopnje, ki so leta 2000 v primerjavi z letom 1991 v najnižjih dohodkovnih razredih nižje. K tej socialnosti botruje za dve odstotni točki nižja, najnižja mejna zakonska stopnja in spekter davčnih olajšav, ki so nastale z reformo davčnega sistema leta 1994.

Tabela 10: Davčne stopnje ter elastičnost

i	t(Y)		Δ	m(Y)		Δ	E(Y)		Δ	EDS		Δ
	1991	2000	(00-91)	1991	2000	(00-91)	1991	2000	(00-91)	1991	2000	(00-91)
1	14,35	0,00	-14,35	14,39	0,00	-14,39	/	/	/	14,39	0,00	-14,39
2	16,55	3,51	-13,04	16,82	4,57	-12,25	1,17	/	/	16,37	3,37	-13,00
3	16,49	7,50	-8,99	16,54	13,03	-3,51	1,01	3,86	2,85	16,44	7,37	-9,07
4	16,51	9,13	-7,38	16,60	13,54	-3,06	1,01	1,84	0,83	16,48	9,06	-7,42
5	17,07	10,12	-6,59	19,06	13,70	-5,35	1,16	1,51	0,36	17,04	10,05	-6,99
6	18,05	11,12	-6,93	22,35	15,65	-6,70	1,31	1,56	0,25	18,00	11,05	-6,95
7	19,17	12,40	-6,77	25,35	19,12	-6,23	1,41	1,73	0,32	19,12	12,30	-6,82
8	19,87	14,38	-5,49	23,99	27,13	3,14	1,25	2,20	0,95	19,77	14,27	-5,50
9	20,69	15,96	-4,73	26,39	27,17	0,78	1,34	1,90	0,57	20,55	15,80	-4,76
10	21,50	17,43	-4,07	27,02	29,45	2,42	1,31	1,86	0,55	21,25	17,23	-4,02
11	22,33	18,98	-3,35	29,79	32,78	2,99	1,40	1,90	0,50	22,05	18,70	-3,34
12	23,13	20,43	-2,70	28,47	34,34	5,86	1,29	1,84	0,54	22,63	20,05	-2,58
13	23,50	21,36	-2,14	26,74	28,81	2,08	1,18	1,44	0,26	22,95	20,77	-2,18
14	24,59	22,08	-2,51	36,51	31,18	-5,34	1,59	1,50	-0,09	23,95	21,53	-2,42
15	24,80	23,52	-1,28	24,30	39,87	15,57	1,01	1,85	0,84	23,97	22,83	-1,15
16	28,71	30,56	1,85	33,33	38,08	4,74	1,39	1,67	0,28	27,24	29,13	1,88
Σ	19,44	17,46	-1,98				1,25	1,76	0,51	19,27	17,13	-2,15

Vir: Lastni izračun na osnovi slučajnega vzorca podatkov o dohodkih pred obdavčitvijo in plačanih davkih za leti 1991 ter 2000, DURS;

kjer je:

$$m(Y) = \frac{d(T)}{d(Y)},$$

$$t(Y) = \frac{T}{Y},$$

EDS= celotni plačani davki/dohodek pred obdavčitvijo ter

²⁹ Kazalec, ki sta ga razvila Musgrave in Thin.

$$E(Y) = \frac{\frac{T_i - T_{i-1}}{T_{i-1}}}{\frac{Y_i - Y_{i-1}}{Y_{i-1}}}$$

Nagib trendne linije krivulje mejnih davčnih stopenj je za leto 2000 višji (glej Prilogo 5). V osmem dohodkovnem razredu krivulja mejnih davčnih stopenj za leto 2000 seka krivuljo za leto 1991. Tako v letu 1991 kot v letu 2000 so mejne davčne stopnje po posameznih dohodkovnih razredih večje od povprečnih davčnih stopenj, kar smo že omenili, da je pogoj za progresivnost davčnega sistema. Predvsem v letu 2000 je razlika med davčnima stopnjama z vidika razlike v odstotnih točkah bolj izrazita, medtem ko v letu 1991, v petnajstem dohodkovnem razredu pade vrednost mejne davčne stopnje pod povprečno.

Efektivna stopnja dohodnine se je podobno kot povprečna in mejna davčna stopnja med proučevanima letoma zelo spremenila. Leta 1991 je bila efektivna davčna stopnja davka na dohodek v prvem dohodkovnem razredu 14,39% in v zadnjem, šestnajstem, 27,24%. V letu 2000 pa se je razpon precej povečal: od 0%, ki je veljal za prvi dohodkovni razred, do 29,13% za zadnji dohodkovni razred.

Za izračun davčne elastičnosti sem izračunal povprečni dohodek ter povprečni plačani davek za posamezni dohodkovni razred. Nato sem primerjal povečanje dohodka in povprečno plačanega davka za dva stična dohodkovna razreda. Gibanje elastičnosti v obeh letih nakazuje, da je sistem davka na dohodek progresiven, saj se vrednost elastičnosti v vseh dohodkovnih razredih giblje nad 1.

Progresivnost davčnih obremenitev je neposredno povezana z neenakostjo v porazdelitvi dohodka pred obdavčitvijo. Vprašanje je, kaj je povzročilo povečano neenakost v porazdelitvi dohodkov pred obdavčitvijo. Odgovor se skriva v analizi samih virov dohodka pred obdavčitvijo. Rezultat učinkovite progresivnosti je razviden iz neenakosti porazdelitve dohodka po obdavčitvi, kar sem naredil v petem poglavju. Primerjava obeh neenakosti v porazdelitvi, pred in po obdavčitvi, je temelj distribucijskega indeksa davčne progresivnosti (Tabela 11).

Tabela 11: Distribucijski indeksi davčne progresije

	G^a	G^b	C^t	EP	P
1991	0,3443	0,3558	0,4435	1,018	0,0877
2000	0,3467	0,3871	0,6078	1,066	0,2207

Vir: Lastni izračun na osnovi slučajnega vzorca podatkov o dohodkih pred obdavčitvijo in plačanih davkih za leti 1991 ter 2000, DURS.

kjer je:

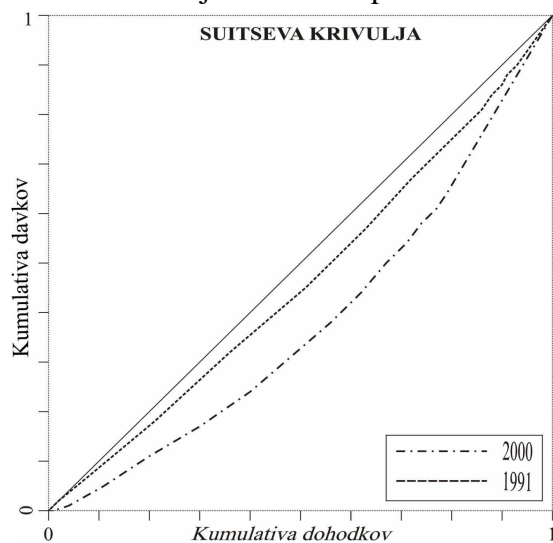
- G^a – Ginijev količnik za dohodek po obdavčitvi,
- G^b – Ginijev količnik za dohodek pred obdavčitvijo,
- C^t – Koeficient koncentracije davkov.

Distribucijski indeks davčne progresivnosti EP se je v letu 2000 glede na leto 1991 povečal za 4,72 %. Na podlagi dobljenih rezultatov lahko sklepamo, da je davek progresiven v obema opazovanima letoma s tem, da se je progresivnost davka v letu 2000 še za malenkost povečala v primerjavi z letom 1991.

Kakwanijev indeks progresivnosti P označuje za progresiven tisti davek, za katerega je $P > 0$. Vrednost P je v obeh opazovanih letih pozitivna, torej tudi po Kakwanijevem indeksu imamo opraviti s progresivnima davkoma. Vendar treba opozoriti, da izračunana vrednost za P_{91} komaj presega 0, zato lahko sklepamo, da je progresivnost dohodnine leta 1991 izredno majhna.

Poglejmo si sliko 8, kjer je grafično predstavljena vrednost kazalca S za obe opazovani leti.

Slika 8: Krivulja Suits za neposredne davke fizičnih oseb v letih 1991 in 2000

Vir: Podatki o dohodkih pred obdavčitvijo in plačanih davkih za leti 1991 ter 2000, DURS.

Praktično vsi kazalci progresije potrjujejo domnevo o progresivnosti dohodnine v obeh letih. Progresivnost dohodnine v Sloveniji leta 1991 je nižja od le-te leta 2000.

8. NEENAKOST V RAZDELITVI DOHODKA IN DAVČNA PROGRESIVNOST

8.1. Medsebojne implikacije

Teorije, o neenakosti v razdelitvi dohodka sem obravnaval v začetku diplomskega dela. Osnovna spoznanja le-teh vodijo k egalitarni razdelitvi dohodka ob uvedbi določenih novejših predpostavk, kot je na primer načelo Paretovega optimuma ipd. V osnovi družba teži k čim manjšim razlikam v razdelitvi dohodka in s tem k manjšemu razslojevanju, ki ima vidne implikacije na vseh področjih družbenega življenja.

Popravljanje tržnih rezultatov na področju razdelitve dohodkov v smeri bolj enakomerne razdelitve, preko progresivnega davčnega sistema je lahko bolj ali manj učinkovito. V središču prerazdeljevanja je dejstvo, da večje prerazdeljevanje zahteva večje mejne davčne stopnje, ki zmanjšujejo motivacijo za delo in investicije. Med rangiranjem posameznih davkoplačevalcev glede na dohodek pred obdavčitvijo in glede na dohodek po obdavčitvi običajno pride do razlik. K temu prispevata progresivnost in prerazdeljevanje.

Progresivnost davka na dohodek v letu 1991 ni značilna, kar je poleg kazalnikov progresije potrdil izračun pogoja progresivnosti v programu DAD. Na podlagi vzorca podatkov o odmeri dohodnine, sem za leto 1991 ugotovil relativno veliko stopnjo dohodkovne neenakosti po obdavčitvi. Povprečne davčne stopnje v letu 1991 predvsem v prvih dohodkovnih razredih (*i*) povsem presegajo le-te v letu 2000. Socialna oziroma pravičnostna vloga dohodnine je pri najrevnejših slojih bila neudejanjena.

Leta 2000 se je neenakost v razdelitvi dohodka pred obdavčitvijo povečala. Obenem se v letu 2000 povečajo kazalci progresivnosti. Rezultat teh sprememb je skorajda nespremenjena dohodkovna neenakost v razdelitvi dohodka po obdavčitvi. Reforma dohodnine v smeri povečanja števila mejnih davčnih stopenj, z višjo najvišjo davčno stopnjo, s sprejemom cele palete davčnih olajšav, je naredila slovensko dohodnino bolj progresivno.

V tabeli 12 so prikazani Ginijeve količniki za razdelitev pred in po obdavčitvi. Iz prikaza se jasno vidi zmanjšanje neenakosti zaradi prerazdelitvene funkcije javnih financ.

Tabela 12: Ginijevi količniki razdelitve dohodka pred in po obdavčitvi za leti 1991 in 2000

	1991			2000		
	Po	Pred	%	Po	Pred	%
G_{\min}	0,3382	0,3550	4,97	0,3429	0,3823	11,49
G_{\max}	0,3386	0,3557	5,05	0,3441	0,3870	12,47
S-Gini	0,3443	0,3558	3,34	0,3466	0,3871	11,68

Vir: Lastni izračun na osnovi slučajnega vzorca podatkov o dohodkih pred in po obdavčitvi za leti 1991 ter 2000, DURS.

Neenakost v razdelitvi dohodka pred obdavčitvijo se je leta 2000 glede na leto 1991 bolj povečala, kot neenakost v razdelitvi dohodka po obdavčitvi v opazovanem obdobju. Ker se je hkrati povečala tudi neenakost pri razdelitvi davčnega bremena, skorajda ni razlike v neenakosti razpoložljivega dohodka med obema letoma, kar sem že ugotavljal pri merjenju dohodkovne neenakosti po obdavčenju.

Tabela 13: Kazalca progresivnosti v opazovanem obdobju

	EP	P
1991	1,018	0,0877
2000	1,066	0,2207

Vir: Lastni izračun na osnovi slučajnega vzorca podatkov o dohodkih pred in po obdavčitvi za leti 1991 ter 2000, DURS.

Predvsem izstopajoče je povečanje progresivnosti merjeno s Kakwanijevim indeksom progresivnosti P . Koncentracija davkov se je v letu 2000 občutno povečala, kar je pogoj za več kot ena in pol kratno povečanje progresivnosti v omenjenem letu. Za leto 2000 je značilno, kar je razvidno tudi iz tabele 11, koncentriranje davčnega bremena v višjih dohodkovnih razredih ter majhna davčna obremenitev spodnji razredov, medtem ko imamo v letu 1991 skorajda proporcionalno obremenitev dohodkovnih razredov.

Neenakost v razdelitvi dohodka pred obdavčitvijo se je povečala, obenem pa se je povečala tudi neenakost pri razdelitvi davčnega bremena, zato skorajda ni razlike v neenakosti razdelitve dohodka po obdavčitvi med obema letoma, kar sem že ugotavljal pri merjenju dohodkovne neenakosti po obdavčenju.

V Sloveniji smo torej v obdobju tranzicije dokaj uspešno blažili pritiske neenakosti v razdelitvi dohodka po obdavčitvi tudi z bolj progresivnim davčnim sistemom.

9. SKLEP

Če rangiramo države glede na dohodkovno neenakost, smo v Sloveniji uvrščeni med bolj egalitarne države. Za časa tranzicije bi se naj neenakost izrazito povečala tudi pri nas, vendar moja analiza za leti 1991 in 2000 priča o izredno majhnem povečanju. Vrednost G_{1991} znaša 0,3443, za leto 2000 pa 0,3466. Iz strukturne analize neenakosti v obema opazovanima letoma je razvidno, da se je delež celotnega dohodka leta 2000 povečal tako v najnižjem decilnem razredu kot tudi med najbogatejšimi sloji prebivalstva. Očitno so ta povečanja šla na račun srednjih slojev prebivalstva.

Merjenje dohodkovne neenakosti tudi z drugim merami, je dalo podobne rezultate. Značilne so zanemarljive razlike v dohodkovni neenakosti razpoložljivega dohodka med obema opazovanima letoma. Vrednost relativnega srednjega odklona za leto 2000 je za 1,96% večja od vrednosti relativnega srednjega odklona za leto 1991.

Z dekompozicijo Ginijevega količnika po spolu so potrjene znane razlike med moškimi in ženskami tudi v razdelitvi dohodka. Neenakost je nasploh med moškimi večja. Ginijev količnik izkazuje povečano neenakost v razdelitvi znotraj moških napram ženskam, posebej v letu 2000. Neenakost v razdelitvi dohodkov moških se bistveno bolj povečuje kot neenakost v razdelitvi dohodka žensk. Druga značilnost, ki jo je moč opaziti pri dohodkovni neenakosti po spolu pa je zmanjševanje razlik v povprečnem dohodku, kjer se je relativna razlika med moškim in ženskim povprečnim dohodkom v letu 2000 v primerjavi z 1991, zmanjšala iz 20 na 7%.

Zmanjševanje dohodkovne neenakosti se zasleduje skozi progresivni davčni sistem. Enostavno povedano, progresivni davčni sistem je tisti, kjer bogati plačujejo več in dobijo manj ter revni plačujejo manj in dobijo več. Pri progresivnosti se vedno postavlja vprašanje izbire med pravičnostjo in učinkovitostjo, saj so učinkoviti davki z vidika pravičnosti nesprejemljivi, tisti davki, ki pa so bolj pravični, pa v večji meri povzročajo presežno davčno obremenitev. Največji problem je naše nepoznavanje odziva na obdavčenje, predvsem v ponudbi dela. Davek na dohodek ali dohodnina je vsaj toliko, kot pridobivanju proračunskih prihodkov, namenjena tudi vplivanju na neenakost dohodkov.

Pri obravnavanju progresivnosti dohodnine leta 1991 sem dobil rezultate, ki kažejo na zelo majhno stopnjo progresivnosti. Skupna elastičnost davka za leto 1991 po razredih znaša 1,25, EP (Musgrave-Thinov distribucijski indeks) 1,018 ter P (Kakwanijev indeks progresivnosti) 0,0877. Ne glede na kazalce progresije, je le ta v letu 1991 skromna. V letu 2000 se položaj spremeni. K temu je pripomogla reforma dohodnine leta 1994 z uvedbo šestih (prej 5) dohodninskih razredov in najvišjo mejno davčno stopnjo 50%. Spremenile so se tudi določene definicije davčnih zavezancev. Kazalci progresivnosti za leto 2000 so pokazali povečano

progresijo napram letu 1991; in sicer skupna elastičnost po razredih 1,76, EP se je iz 1,018 povečala na 1,066 ter P na 0,2207.

Zaključek o dohodkovni neenakosti je na dlani. Tako kot v večini držav po svetu, smo tudi v Sloveniji v zadnji dekadi 20. stoletja, bili priča povečanju neenakosti; in sicer relativno majhnemu povečanju, za kar je značilen predvsem bolj progresivni sistem davka na dohodek. Progresivnost davka na dohodek se je v enakem obdobju občutno povečala. Medtem, ko smo imeli leta 1991 skorajda proporcionalno dohodnino, se je le ta medtem spremenila. Vendar z veljavnim sistemom marsikdo ni zadovoljen in v državnem zboru je kar nekaj predlogov sprememb Zakona o dohodnini. V prihodnosti lahko pričakujemo nove reforme na tem področju, predvsem v smeri večje učinkovitosti. Kako se bodo omenjene spremembe odrazile v pravičnosti davka in vplivu na dohodkovno neenakost davčnih zavezancev, je še preuranjeno govoriti.

LITERATURA

1. Caminada Koen, Gouswaard Kees: The Year 2000 International Research Conference on Social Security: Social Security in the Global Village. International Trends in Income Inequality and Social Policy, Helsinki, 2000, str. 397-420.
2. Čok Mitja et al.: Javne finance v Sloveniji. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2001. 80 str.
3. Feenberg Daniel R., James M. Poterba: Income Inequality and the Incomes of very high Income taxpayers: Evidence from tax returns. Cambridge. [<http://www.nber.org/papers/w4229>], december 1992.
4. Kesner-Škreb M. et al.: Progresivnost poreza na dohodak u Hrvatskoj u razdobju od 1995 do 1999. Financijska teorija i praksa 25, Zagreb, 2 (2001), str. 139-260.
5. Kump Nataša: Progresivnost neposrednih davčnih obremenitev fizičnih oseb v Sloveniji. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002. 80 str.
6. Lynn A. Karoly: Trends in income inequality: the impact of, and implications for, tax policy. Slemrod Joel, ed., Tax progressivity and tax inequality. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, str. 95-135.
7. Milanović Branko: Ekonomska nejednakost u Jugoslaviji. Beograd: Ekonomika, 1990. 335 str.
8. Musgrave A. Richard, Musgrave B. Peggy: Public Finance in Theory and Practice. New York : McGraw-Hill, 1989. 627 str.
9. Musgrave Richards A.: Progressive taxation, equity, and tax design. Slemrod Joel, ed., Tax progressivity and tax inequality. Cambridge : Cambridge University Press, 1996, str. 341-357.
10. Nestić Danijel: Ekonomske nejednakosti u Hrvatskoj 1973-1998. Financijska teorija i praksa 26, Zagreb, 3 (2002), str. 595-613.
11. Norčič Oto: Razvoj in temelji sodobne ekonomske misli. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2000. 488 str.
12. Pernek Franc et al.: Finančno pravo in javne finance. Posebni del. Maribor: Pravna fakulteta, 1999. 376 str.
13. Piketty Thomas, Emmanuel Saez: Income Inequality in the United States, 1913-1998. Cambridge. [[URL:http://www.nber.org/papers/w8467](http://www.nber.org/papers/w8467)], september 2001.
14. Slemrod Joel, Jon Bakija: Does Growing Inequality Reduce Tax Progressivity? Should it? Cambridge. [[URL:http://www.nber.org/papers/w7576](http://www.nber.org/papers/w7576)], marec 2000.
15. Slemrod Joel: Do We Know How Progressive the Income Tax System Shoud Be? National Tax Journal, Columbus, 36(1983), 3, str. 361-376.
16. Slemrod Joel: On the high-income Laffer curve. Slemrod Joel, ed., Tax progressivity and tax inequality. Cambridge : Cambridge University Press, 1996, str. 95-135.
17. Stanovnik Tine: Bogati in revni. Gospodarski vestnik, Ljubljana, 48 (1994), str. 21.
18. Stanovnik Tine: Javne finance. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1998. 204 str.

19. Triest K. Robert: The efficiency cost of increased progressivity. Slemrod Joel, ed., Tax progressivity and income inequality. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, str. 137-169.

VIRI

1. Interni podatki Davčne uprave Republike Slovenije o dohodnini za leto 1991 in 2000.
2. Predlogi zakona o spremembi zakona o dohodnini (ZDoh-E, ZDoh-F, ZDoh-G, ZDoh-H). [URL: http://www.dz-s.si/predlogi_zakonov.html], 17.4.2003.
3. Statistični letopis 2001. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2001. 662 str.
4. World Income Inequality Database – WIID V1.0. World Institute for Development Economics Research, september 2000.
5. Zakon o dohodnini (Uradni list RS 48/90, 34/91, 71/93, 2/94, 7/95, 14/96, 44/96).